

ANLAŞMALI BOŞANMA

Consensual Divorce

Doç. Dr. Mehmet ALTUNKAYA *

ÖZET

Türk Medenî Kanunu’nun 166/III. maddesinde düzenlenen anlaşmalı boşanma, çağdaş hukuk anlayışında önemli yer tutan irade özerkliği ilkesini gözeterek, tarafların kendi iradelerine öncelik tanıyan bir hukuki mekanizmadır. Evlilik birliğini kurma hakkına sahip bireylerin, aynı özgürlükle bu birliği sona erdirmeye imkânına sahip olması, özel yaşamın ve aile hayatının özerkliğine saygının bir gereğidir. Eşlerin karşılıklı mutabakatı ve hâkimin onayı ile gerçekleşen anlaşmalı boşanma, hakkaniyet ve makul çözüm ilkelerine hizmet ederken, çekişmeli boşanma sürecine kıyasla tarafları daha az yıpratmakta ve ihtilafları önceden çözerek müşterek çocukların üstün yararını korumaktadır. Ayrıca anlaşmalı boşanma, mahkemelerin iş yükünü azaltarak usul ekonomisine de katkı sağlar. Evlilik birliğinin devamının mümkün olmadığı durumlarda tarafların uzlaşısı ile ayrılık kararı alması, birey hak ve özgürlüklerinin korunması ile toplumsal barışın tesisi açısından büyük önem taşır. Bu nedenle anlaşmalı boşanma, Medenî hukukun temel prensipleriyle uyumlu, çağdaş ve işlevsel bir hukuk kurumudur.

Anahtar Kelimeler: Anlaşmalı boşanma, İrade özerkliği, TMK m.166/III, Usul ekonomisi, Aile hukuku

ABSTRACT

The institution of consensual divorce, as regulated under Article 166/III of the Turkish Civil Code, constitutes a judicial remedy that prioritises the free will of individuals in line with the principle of autonomy of will, which is embraced by contemporary legal systems. The notion that individuals, who possess the freedom to enter into marriage, should equally enjoy the freedom to terminate this union reflects respect for the autonomy of private and family life. Consensual divorce, which is effected through the mutual agreement of the spouses and the court’s approval, serves the principles of equity and fair resolution, and compared to contentious divorce proceedings, it is less detrimental to the parties involved. Furthermore, it often resolves disputes in advance, thereby safeguarding the best interests of

* Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Hukuk Anabilim Dalı, altunkaya@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0709-9034.

Makale Geliş Tarihi: 16.06.2025

Makale Kabul Tarihi: 14.07.2025

⇒ **Atıf Şekli:** Mehmet Altunkaya “Anlaşmalı Boşanma”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20/2 (2025): 0-0

⇒ Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

the common children. In addition, consensual divorce alleviates the caseload of courts and contributes to procedural economy. In circumstances where the continuation of the marital union is no longer feasible, the parties' decision to separate on the basis of mutual understanding plays a significant role in upholding individual rights and freedoms as well as in ensuring social harmony. Accordingly, consensual divorce is a modern and functional legal institution that aligns with the fundamental principles of civil law.

Keywords: Consensual divorce, Autonomy of will, Turkish Civil Code Article 166/III, Procedural economy, Family law.

EXTENDED ABSTRACT

The institution of consensual divorce, regulated under Article 166/III of the Turkish Civil Code, represents a judicial mechanism that prioritizes the free will of individuals in line with the principle of autonomy of will, a cornerstone of modern legal systems. In contemporary family law, it is widely acknowledged that individuals who possess the freedom to enter into marriage must equally be entitled to terminate this union through their free and mutual consent. This approach not only respects the autonomy of private and family life but also aligns with fundamental principles of equity and fairness that underpin civil law traditions.

Consensual divorce, which requires the spouses' mutual agreement and the court's approval, offers a less adversarial and less emotionally exhausting alternative compared to contested divorce proceedings. By enabling spouses to settle key issues such as property division, maintenance, and custody arrangements through a mutually agreed protocol, consensual divorce mitigates potential conflicts in advance and significantly contributes to protecting the best interests of common children. From a procedural perspective, it also serves the purpose of procedural economy, relieving the judiciary from lengthy disputes and allowing courts to allocate resources more efficiently.

Marriage, as a fundamental social institution, plays a vital role in the social, economic, and psychological development of individuals. However, the rapid social transformations of modern life—such as shifts in moral values, economic hardships, increasing individualism, and communication problems—have placed considerable strain on the institution of marriage. When essential elements such as mutual love, respect, loyalty, and tranquility are absent, the marital union often degenerates into a source of conflict that negatively affects not only the spouses but also the children and society at large.

In this context, when the continuation of the marital relationship ceases to yield any benefit for the parties and instead produces emotional, psychological, or social harm, terminating the marriage becomes a reasonable and socially desirable solution. In practice, it is evident that in deeply fractured marriages, healthy communication is unlikely, the environment for raising children deteriorates, and the parties' ability to pursue personal fulfillment is severely hampered. Therefore, the legal system supports and promotes the idea that spouses who mutually agree on divorce should be allowed to end their marriage through a collaborative and minimally harmful process.

This study aims to examine the institution of consensual divorce specifically within the framework of the Turkish Civil Code. The main hypothesis is that consensual divorce serves as an effective and contemporary legal tool that upholds the principle of free will while minimizing social and individual harm. The paper systematically analyzes the legal nature, procedural requirements, and consequences of consensual divorce, alongside the rights and obligations of the parties involved. It also highlights frequent practical challenges and ambiguities encountered in court practice, drawing on leading decisions of the Turkish Court of Cassation (Yargıtay) to illustrate how these issues are resolved in jurisprudence.

One of the core findings of this study is that consensual divorce not only provides a dignified and fair exit for spouses from a dysfunctional marriage but also promotes social peace and the protection of children's welfare. By resolving disputes amicably, it prevents the escalation of conflict into prolonged litigation, which often exacerbates emotional distress and financial strain. Furthermore, consensual divorce reinforces the idea that marital relationships should not be sustained by legal force when the underlying foundations have irrevocably collapsed.

In conclusion, consensual divorce stands out as a significant legal institution that embodies the modern understanding of individual autonomy and private life protection. It enables couples to terminate their marriage in a manner that balances personal freedom with social welfare considerations. The Turkish Civil Code's approach to consensual divorce reflects a progressive alignment with global family law trends, affirming the importance of mutual consent and judicial oversight to ensure fairness and public order. By fostering efficiency, reducing the judiciary's workload, and safeguarding the best interests of children, consensual divorce continues to serve as an indispensable component of contemporary family law.

GİRİŞ

Aile kurumu, toplumun en temel yapı taşlarından biri olup, bireylerin sosyal, ekonomik ve psikolojik gelişimlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Ancak, modern yaşamın beraberinde getirdiği hızlı toplumsal dönüşümler, ahlaki değerlerdeki aşınma, ekonomik sıkıntılar, bireyselleşme eğilimleri ve iletişim problemleri gibi çok boyutlu nedenler, evlilik kurumunu ciddi biçimde sarsmaya başlamıştır. Temelinde karşılıklı sevgi, saygı, sadakat ve huzur bulunması gereken evlilik birliği, bu unsurların yokluğu hâlinde, yalnızca taraflar açısından değil, çocuklar ve nihayetinde toplum bakımından da olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir çatışma alanına dönüşebilmektedir.

Bu bağlamda, evlilik birliğinin devamının, artık taraflara herhangi bir yarar sağlamadığı ve aksine taraflar üzerinde ruhsal, duygusal ya da sosyal açıdan yıpratıcı etkiler yarattığı durumlarda, bu birliğin sona erdirilmesi toplum düzeni ve kamu yararı açısından da makul bir tercih olarak değerlendirilmektedir. Zira, temelden sarsılmış bir evlilikte, tarafların birbirleriyle sağlıklı bir iletişim kurmaları, çocukların sağlıklı bir ortamda büyümesi ve nihayetinde bireylerin kendilerini gerçekleştirme mümkün görünmemektedir. Bu itibarla, evlilik birliğini sona erdirmeye iradesinde mutabık olan tarafların, karşılıklı uzlaşa ve rıza çerçevesinde zararları asgariye indirgeyerek bu süreci tamamlamaları, hukuk sistemi tarafından da teşvik edilmekte ve desteklenmektedir.

Bu çalışmada, Türk Medenî Kanunu çerçevesinde düzenlenen ve uygulamada "anlaşmalı boşanma" olarak adlandırılan kurum ele alınmaktadır. Her ne kadar ilgili kanun maddesinde (TMK m. 166/III) bu terim açıkça yer almamakta ise de, doktrin ve uygulamada yerleşmiş bir kavram olarak kullanılmaktadır. Çalışmada, anlaşmalı boşanmanın hukuki dayanağı olan TMK m. 166/III hükmü ayrıntılı biçimde incelenmiş; eşlerin birlikte başvurusu ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi ve evliliğin en az bir yıl sürmüş olması koşullarının varlığı hâlinde, evlilik birliğinin temelden sarsıldığı karinesine dayalı olarak boşanma kararı verilebilmesi olanağı değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, tarafların hak ve yükümlülükleri ile anlaşmalı boşanmanın hukuki sonuçları, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve Yargıtay içtihatları ışığında analiz edilmiş; böylelikle anlaşmalı boşanmanın bireyler ve toplum bakımından taşıdığı işlevsel öneme dikkat çekilmiştir.

I- Türk Medeni Kanunu'nda Boşanma Sebeplerinin Sistematiği ve Düzenleniş Biçimi

İsviçre Medenî Kanunu'ndan kaynağını alan Türk Medenî Kanunu, pek çok modern hukuklarda olduğu gibi, boşanma hukukunu esas itibarıyla "çok sebepli boşanma sistemi" (multikausale Ehescheidung) üzerine kurmuştur. Bu sistem çerçevesinde, boşanmanın ancak kanunda belirtilmiş olan

sebeplerden birinin gerçekleşmesi ve ancak mahkeme kararıyla mümkün olabileceği kabul edilmiştir. Burada sınırlı sayma ilkesinin bir yansıması söz konusudur. Bu yaklaşım, 743 sayılı Medenî Kanun'da benimsenen anlayışın esasen korunarak, sistematik bir biçimde geliştirilmesi niteliği taşır¹.

4721 sayılı TMK m.161 ila 165 arasında beş adet özel boşanma sebebi düzenlenmiştir². Bunlar Kanun'da yer alan sıraya göre:

Zina (TMK m.161),
Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış (TMK m.162),
Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme (TMK m.163),
Terk (TMK m.164) ve
Akıl hastalığı (TMK m.165).

Bunlara ek olarak, TMK m.166/I'de düzenlenen evlilik birliğinin temelinden sarsılması hâli, kanunda yer alan genel boşanma nedeni olarak kabul edilmektedir³. Söz konusu hükme göre:

“Evlilik birliği, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenemeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir.”

TMK m.166/III'te anlaşmalı boşanma, IV. Fıkra'da ise fiilî ayrılık hâline dayalı boşanma doktrinde farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Bir görüşe göre⁴ bu hükümler de genel boşanma nedeninin birer alt türü olarak değerlendirilirken, karşıt görüşe sahip bazı yazarlar, bu iki boşanma nedenini ayrı başlıklar altında incelemekte ve boşanma sebeplerini dört temel kategoriye ayırmaktadır⁵.

Bu çerçevede Türk boşanma hukuku; özel sebepler, genel sebep, anlaşmalı boşanma ve fiilî ayrılığa dayalı boşanma olmak üzere sistematik bir bütünlük içinde dört başlık altında incelenebilecek bir yapı arz etmektedir.

II- Türk Medeni Kanunu'ndaki Boşanma Sebeplerinin Değerlendirilmesi Ve Eleştirel Yaklaşım

A. Boşanma Hukukunda Temel Kavram: Evlilik Birliğinin Sarsılması

Türk Medenî Kanunu'nda boşanma sebepleri TMK m. 161 vd. nda tek tek sayılmıştır. Doktrin bunları özel ve genel sebepler şeklinde ayrı başlıklar altında düzenlenmiştir. Ancak bu sebeplerin özünde aynı temel olgunun, yani “evlilik birliğinin temelinden sarsılması” olgusunun yattığı söylenebilir. Gerçekten de, TMK m.166/III'te düzenlenen anlaşmalı boşanma ile TMK m.166/IV'te öngörülen fiilî ayrılığa dayalı boşanma hallerinin dayandığı esas gerekçe, evlilik birliğinin ortak hayatı sürdürmeyi imkânsız kılacak düzeyde sarsılmış olmasıdır⁶.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde, Medenî Kanun'da ayrı maddelerde düzenlenmiş gibi görünse de, tüm boşanma nedenlerinin içerik itibarıyla “evlilik birliğinin sarsılması” kavramı etrafında

¹ Bülent Köprülü ve Selim Kaneti, Aile Hukuku (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989), 142; Bilge Öztan, Aile Hukuku (Ankara: Turhan Kitabevi, 2015), 639; Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, Türk Medenî Hukuku, Aile Hukuku (İstanbul: Beta Yayınevi, 2024) 231; Nevzat Özdemir, Türk İsviçre Hukukunda Anlaşmalı Boşanma (İstanbul: Beta Yayınevi, 2003), 99.

² Hüseyin Hatemi ve Rona Serozan, Aile Hukuku (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993), 217-218; Ferit H. Saymen ve Halit K. Elbir., Türk Medenî Hukuku, C. III, Aile Hukuku, (İstanbul: Hak Kitabevi, 1960), 241; Öztan, Aile Hukuku, 644; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 99.

³ Hatemi ve Serozan, 218; Mustafa Dural ve Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş, Türk Özel Hukuku, C. III, Aile Hukuku (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2025), N. 562; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 235; Öztan, Aile Hukuku, 644.

⁴ Selahattin Sulhi Tekinay, Türk Aile Hukuku (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1990), 194 vd.; Öztan, Aile Hukuku, 306 vd.; M. Kemal Oğuzman ve Mustafa Dural, Aile Hukuku (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998), 113; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 252 vd.

⁵ Hatemi ve Serozan, Aile Hukuku, 217-218.

⁶ Hatemi ve Serozan, Aile Hukuku, 229; Öztan, Aile Hukuku, 641; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 103.

şekillendiği ve dolayısıyla sistematik olarak tek bir boşanma sebebi altında toplanmasının mümkün olduğu ileri sürülebilir. Nitekim gerek özel sebepler (zina, terk, akıl hastalığı vb.), gerekse genel sebep olarak düzenlenen evlilik birliğinin sarsılması, evliliğin devamının taraflar açısından artık sürdürülemez hâle gelmiş olmasına dayanmaktadır⁷.

Evlilik birliği, taraflardan herhangi birinin kusuruna dayanmaksızın temelden sarsılmışsa, eşlerin boşanma talebinde bulunmaları mümkündür. Bu durumda, evliliğin sürdürülmesinin kendilerinden beklenemeyeceği kanaatine varılıp varılmadığı, somut olayın şartları çerçevesinde hâkimin takdirine bağlı olarak belirlenir. Hâkim çok geniş bir takdir yetkisine sahiptir. Ancak kusura dayanarak açılan boşanma davalarında kusur sebepleri Kanun’da gösterildiği için hâkim evlilik birliğinin temelden sarsılmasında olduğu kadar geniş takdir yetkisine sahip değildir⁸. Bu değerlendirme ışığında, kanunun mevcut sistematığı eleştiriye açık hâle gelmekte; boşanma hukukunun, şekilden ziyade maddi gerçeğe odaklanan, daha sade ve birleştirilmiş bir düzenlemeye ihtiyaç duyduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

B. Kusur İlkesinin Türk Boşanma Hukukundaki Yeri ve Niteliği

TMK m. 166/I’de düzenlenen “evlilik birliğinin temelden sarsılması” boşanma hukuku açısından genel bir sebep olarak benimsenmiştir. Bu hükümle, pek çok çağdaş hukuk sisteminde olduğu gibi, evliliğin temel değerleri olan sevgi, saygı, sadakat ve birlikte yaşam iradesinin zayıflaması veya tamamen ortadan kalkması hâlinde, ortak hayatın sürdürülmesinin taraflardan beklenemeyeceği kabul edilmiştir. Böylece evlilik birliğinin sürdürülemez hâle gelmesi, boşanmanın esaslı ve genel nedeni olarak sistematik bir biçimde kanun metnine yerleştirilmiştir.

Bununla birlikte, Türk hukuk sistemi bu düzenleme ile kusur ilkesini bütünüyle terk etmemiştir⁹. Nitekim TMK m.166/I kapsamında evlilik birliğinin temelinden sarsılması genel boşanma sebebi olarak kabul edilmekle birlikte, kusurun taraflar arasındaki boşanma davasında dikkate alınmasına da kapı aralanmıştır. Bu kapsamda, taraflardan birinin tamamen kusurlu, diğerinin ise kusursuz ya da daha az kusurlu olduğu durumlarda, kusurlu eşin tek başına açtığı boşanma davasının reddedilebilmesi mümkün kılınmıştır. Söz konusu bu durum TMK m.166/II’de açıkça düzenlenmiştir. Gerçekten de, ikinci fıkraya göre, davalının boşanmayı istememesi ve davalının kusurunun daha ağır olmaması hâlinde hâkimin boşanma kararı veremeyeceği ifade edilmiştir. Böylece kusur, davalının ileri sürebileceği bir “defi” (itiraz hakkı) olarak nitelendirilmiştir¹⁰. Bu yaklaşım, boşanma sisteminde kusur ilkesinin tümünden terk edilmediğini; aksine sınırlı da olsa, özellikle boşanmanın maddi ve manevi sonuçlarının belirlenmesinde etkisini sürdürdüğünü ortaya koymaktadır.

Ayrıca kusur, yalnızca boşanma kararı verilip verilmeyeceği noktasında değil, aynı zamanda nafaka, tazminat ve velayet gibi boşanmanın ferî sonuçlarında da belirleyici bir unsur olarak önemini korumaktadır. Bu nedenle, her ne kadar çağdaş aile hukukuna paralel olarak evlilik birliğinin sona erdirilmesinde objektif ölçütlere dayalı bir değerlendirme öne çıkmış olsa da, Türk boşanma hukukunda kusur ilkesi hem şekli hem de maddi anlamda etkinliğini muhafaza etmektedir. Eşlerin her ikisinin de

⁷ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 103.

⁸ Öztan, Aile Hukuku, 641.

⁹ Yargıtay, 1988 yılında yapılan yasal değişiklik sonrasında, Medenî Kanun’un kusurdan ziyade evlilik birliğinin onarılamayacak derecede temelden sarsılması unsurunu esas aldığı, bu doğrultuda kusurlu eşe de boşanma davası açma hakkı tanındığını kabul etmektedir. Bununla birlikte, Yargıtay içtihatlarında, davacının tamamen kusurlu olduğu hâllerde boşanma kararı verilemeyeceği açıkça vurgulanmaktadır (Y. 2. HD, T. 04.02.2002, E. 2002/642, K. 2002/1150; Y. 2. HD, T. 01.03.1991, E. 734/K. 3720 (Kararlar için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 104, dn. 477)).

¹⁰ Öztan, Aile Hukuku, 640; Nurten Yetik, Boşanma Anlaşmalı Boşanma ve Mal Rejimleri, (Ankara: Bilge Yayınevi, 2008), 171; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 105; Dural ve Ögüz ve Gümüş haklı olarak, her ne kadar kanunda “itiraz” kavramı kullanılmışsa da, bu kullanımın teknik anlamda olmadığı, çünkü hâkimin bu durumun resen göz önünde bulundurmasının mümkün olmadığı, böyle olunca da m.166/II’de yazılı olan itirazın defi olduğunun anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. Bkz. Aile Hukuku, N. 642.

kusurlu olduğu, ancak evlilik birliğinin devamının da çekilmez hale geldiği durumlarda, bu birliğin kusur ilkesine göre sona erdirilmesi zor olacaktır.

C. Boşanma Hukukunda Çok Sebepliliğin Muhafaza Edilmesine İlişkin Değerlendirme

4721 sayılı TMK m.161 ila 165 arasında özel boşanma nedenlerine yer verilerek, önceki düzenlemeden miras kalan çok nedenli boşanma rejimi muhafaza edilmiştir. Ancak, modern boşanma hukukunun geldiği noktada bu yaklaşımın isabetli olmadığı değerlendirilmelidir. Zira uygulamada, boşanma davalarının önemli bir kısmı artık *evlilik birliğinin temelden sarsılması* (TMK m.166/I) ve *anlaşmalı boşanma* (TMK m.166/III) sebeplerine dayandırılmaktadır. Bu eğilim karşısında, özel boşanma sebeplerinin uygulama alanı giderek daralmaktadır. Bu durum, çok nedenli sistemin işlevselliğini yitirmeye başladığını ve boşanma hukukunun sadeleştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır¹¹. Dolayısıyla, güncel toplumsal ve hukuki ihtiyaçlar çerçevesinde tek nedenli bir boşanma sistemine geçişin tartışmaya açılması yerinde olacaktır.

D. Anlaşmalı Boşanma Kurumunun Hukuki Niteliği ve Uygulamadaki Önemi

Tarafların anlaşarak boşanmayı kabul etmeleri, İsviçre Medenî Kanunu'ndan iktibas edilen 743 sayılı Türk Kanunu Medenîsi'nde sosyolojik yapı bakımından sahip olduğumuz farklılıklar nedeniyle yer almamakta idi. Ancak daha sonra, 3444 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik sonucu, anlaşmalı boşanma hukuk sistemimize girmiştir. Günümüzde ise anlaşmalı boşanma kurumu, 4721 sayılı Türk Medenî Kanunu'nun 166. maddesinin üçüncü fıkrasında hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemeye göre, tarafların boşanma iradelerinin örtüşmesi ve kanunda belirtilen bazı şartların gerçekleşmesi hâlinde, evlilik birliğine anlaşma yoluyla son verilmesi mümkündür¹². Burada eşlerin iradeleri ön planda tutulmaktadır¹³.

TMK m. 166/III'de düzenlenen anlaşmalı boşanma, eşlerin birlikte başvurması veya bir eşin açtığı boşanma davasının diğer eş tarafından kabul edilmesi hâlinde, evlilik birliğinin sona erdirilebilmesine imkân tanımaktadır. Eşlerin yalnızca boşanma konusunda değil, aynı zamanda boşanmanın fer'î (yan) sonuçları hususunda da uzlaşmaları durumunda, bu irade açıklamalarına hukuken değer atfedilmesi ve mahkeme tarafından bu uzlaşmaya dayalı olarak boşanma kararı verilmesi, bireyin iradesine öncelik tanıyan çağdaş hukuk sistemlerinin benimsediği bir yaklaşımı yansıtmaktadır¹⁴.

Söz konusu düzenleme, taraflara önceden öngörülebilir, hızlı ve sade bir yargılama usulü ile evlilik birliğini sona erdirmeye imkânı tanımakta ve böylece uzun süren, yıpratıcı ve çoğu zaman taraflar arasında derin çatışmalara yol açan çekişmeli yargılamaların önüne geçilmektedir¹⁵. Bu açıdan anlaşmalı boşanma, irade serbestisi ve evlilik birliğinin temelden sarsılması ilkesinin bir yansımasıdır. Taraflar boşanma konusunda ortak bir karar almışlar ve bunu uygulamaya koymuşlardır. Artık evlilik birliğinin temelden sarsıldığının bir görünümü ortaya çıkmıştır¹⁶.

¹¹ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 106.

¹² Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 271; Ahmet M. Kılıçoğlu, Aile Hukuku, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2022), 111; Burak Doğan, "Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma (TMK m. 166/III)". ERÜHFD., C. XIX, S. 2, (2024): 759; Aybüke Basım, "Anlaşmalı Boşanma Bir Çekişmesiz Yargı İşidir Midir?". Adalet Dergisi, S. 69, 2, (2022): 513-554, 522; Derya Uçar Toksöz, "Evlilik Birliğinin Temelden Sarsılması Halinin Bir Görünüm Biçimi Olan Anlaşmalı Boşanma İmkânının Türk Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi". İzmir Democracy University Social Sciences Journal, C. 1, S. 2, s. 44-62, (2008): 47.

¹³ Öztan, Aile Hukuku, 692.

¹⁴ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 107.

¹⁵ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 107.

¹⁶ Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 271; Ömer Uğur Gençcan, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku (Ankara: Yetkin Yayınları, 2015, 1151; Doğan, 760.

Anlaşmalı boşanma talebi karşısında hâkime düşen görev, tarafları bizzat dinleyerek, beyanlarının özgür iradeye dayanıp dayanmadığını değerlendirmek ve eşler arasında düzenlenen protokolü kamu düzenine aykırılık bakımından denetlemektir. Bu yönüyle anlaşmalı boşanma, sadece taraf iradesine dayalı bir işlem olmaktan çıkmakta, aynı zamanda hâkim denetimi sayesinde korunmaya muhtaç tarafların (örneğin çocukların) menfaatlerini güvence altına alan bir yargı kurumuna dönüşmektedir. İsviçre hukukunda da benzer şekilde uygulanan bu kontrol mekanizması, kurumun hem birey özgürlüğü hem de kamu yararı açısından dengeli bir biçimde işlemlerini sağlamaktadır¹⁷.

E. Fiilî Ayrılığın Boşanma Sebebi Olarak Kabul Edilmesi

TMK m.166/IV’de fiilî ayrılığa dayalı boşanma düzenlenmiştir. Bu hüküm, tek taraflı başvuru ile boşanmanın sağlanabilmesi bakımından yetersiz bir hüküm olarak değerlendirilmektedir. Zira anılan düzenleme, bazı yabancı hukuk sistemlerinde görülen ve belirli bir süredir ayrı yaşayan eşlere, kusur ve dava şartı aranmaksızın boşanma hakkı tanıyan çağdaş normatif yaklaşımlardan ayrılmaktadır¹⁸.

TMK m. 166/IV uyarınca, fiilî ayrılık tek başına boşanma sebebi teşkil etmemekte; bu ayrılığın öncesinde açılmış ve reddedilmiş bir boşanma davasının varlığı ön şart olarak aranmaktadır. Bu yapıyla hüküm, fiilî ayrılığı bağımsız bir boşanma sebebi olarak tanımaktan uzak olup, ancak önceki bir yargılamanın başarısızlıkla sonuçlanması hâlinde işlev kazanmakta ve bu yönüyle sınırlı bir uygulama alanına sahiptir¹⁹.

III. Anlaşmalı Boşanmaya Hâkim Olan İlkeler

Anlaşmalı boşanma kurumuna hâkim olan ilkeler, anlaşmalı boşanmanın hem maddi hem de usul hukuku bakımından kendine özgü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Her şeyden önce, anlaşmalı boşanma, TMK m.166/III’te düzenlenen ve evlilik birliğinin temelden sarsıldığı varsayımına dayanan özel bir boşanma nedenine dayanmaktadır. Bu nedenle, tarafların iradeleri ile ortaya çıkan anlaşmalı boşanma süreci, klasik çekişmeli yargılamanın aksine, çekişmesiz yargı niteliği taşır. Taraflar arasında uyuşmazlığın bulunmaması, yargılamanın özünü teşkil eden çatışma unsurunu ortadan kaldırmakta; böylece hâkimin rolü, tarafların üzerinde mutabakata vardıkları düzenlemeleri, kamu düzeni ve çocuk yararı çerçevesinde denetlemekle sınırlı hale gelmektedir. Bu süreçte dikkat çeken bir diğer husus ise, usul kurallarının zaman zaman maddi hukuk normlarına dönüşmesidir. Özellikle tarafların irade açıklamaları, protokol düzenlemeleri ve duruşma sırasında alınan beyanlar, sadece şekli nitelikte değil; aynı zamanda boşanmanın sonuçlarını doğrudan etkileyen maddi hukukî işlemler hâlini almaktadır.

A. Anlaşmalı Boşanmanın Evlilik Birliğinin Temelden Sarsılması İlkesine Dayalı Olması Hali

4721 sayılı Türk Medenî Kanunu’nun “Evlilik Birliğinin Sarsılması” kenar başlığını taşıyan m. 166/I, evliliğin sona erdirilmesine ilişkin genel boşanma sebebi olarak, evlilik birliğinin temelden sarsılması ilkesini benimsemiştir. Anılan hükme göre, evlilik birliği, ortak hayatın sürdürülmesinin eşlerden beklenemeyecek derecede temelden sarsılmış olması hâlinde, eşlerden her biri tarafından boşanma davası açılabilir. Bu düzenleme, kusura dayalı boşanma sistemini temel almakla birlikte, evlilik ilişkisinin sürdürülebilirliğinin objektif olarak değerlendirildiği bir boşanma rejimini esas almaktadır²⁰.

¹⁷ Yetik, Boşanma, 77.

¹⁸ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 108.

¹⁹ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 109; Yetik, Boşanma, 171.

²⁰ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 112.

Aynı maddenin üçüncü ve dördüncü fıkralarında ise, evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına ilişkin kesin karinelere öngörülmüştür. Bu çerçevede, TMK m. 166/III hükmüne göre, evliliğin en az bir yıl sürmüş olması, eşlerin birlikte başvurusu veya bir eşin diğerinin açmış olduğu boşanma davasını kabul etmesi hâlinde, evlilik birliğinin temelden sarsıldığı karinesi kabul edilmiştir. Böylece, anlaşmalı boşanma kurumu, evlilik birliğinin sürdürülemez hâle geldiğine ilişkin iradî bir mutabakata dayalı özel bir boşanma sebebi olarak sistematik biçimde kanunda yer bulmuştur²¹.

Bu hükümde öngörülen karine, eşlerin ortak hayatı sürdürmelerinin artık kendilerinden beklenemeyecek derecede bir sarsılmanın varlığına dayanmaktadır. Her ne kadar bu durum açıkça ifade edilmemişse de, düzenlemenin amacı ve sistematik yorumu, bu sarsılmanın objektif ve derin bir boyutta olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, eşlerin birlikte boşanma iradesini ortaya koymaları veya bir eşin diğerinin boşanma talebini kabul etmesi, evlilik birliğinin sona ermesinin kaçınılmaz hâle geldiğini, temelden sarsıldığına gösteren yasal bir karine olarak kabul edilmektedir²².

B. Anlaşmalı Boşanmanın Çekişmesiz Yargı Niteliği

Eşlerin boşanma ve buna bağlı fer'î sonuçlar konusunda anlaşmaları hâlinde, birlikte başvuruları yahut bir eşin açtığı davanın diğer eş tarafından kabul edilmesi durumunda, Türk Medenî Kanunu'nun 166. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca, belirlenen usul çerçevesinde boşanma kararı verilebilmektedir. Bu bağlamda, taraflar arasında herhangi bir uyuşmazlık bulunmaksızın mahkemeye başvurulması ve yargılamanın yalnızca usulî şartların denetimi ile sınırlı olması sebebiyle, söz konusu yargısal faaliyet çekişmeli yargı kapsamında değerlendirilemez. Çünkü eşler birlikte başvursa da bir eşin talebini diğer eşin kabul etmesi sonucunda gerçek anlamda davacı davalı sıfatını kaybetmektedir²³.

Nitekim anlaşmalı boşanma, taraflar arasında mevcut hukuki durumun karşılıklı irade beyanları ile sona erdirilmesine yönelik bir başvuruya dayanmakta olup, yargılamanın esasını bir uyuşmazlığın çözümüne değil, taraf iradelerinin hukuka uygun biçimde tespitine ve denetlenmesine yöneltilmektedir. Bu itibarla, Türk Medenî Kanunu'nun 166/III. maddesinde öngörülen düzenleme, niteliği itibarıyla çekişmesiz yargı faaliyeti kapsamında değerlendirilmelidir²⁴.

C. Anlaşmalı Boşanma Sürecinde Usul Kurallarının Maddi Hukuk Normlarına Dönüşmesi

Anlaşmalı boşanma kurumuna ilişkin düzenlemeler, esasen şekli (usulî) şartlar olarak yapılandırılmış olmakla birlikte, Türk Medenî Kanunu'nun 166. maddesinin üçüncü fıkrası

²¹ Aydın Zevkliler ve Emre Cumalıoğlu ve Beşir Acabey, *Medenî Hukuk III, Aile Hukuku*, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2024), 285; Ebru Ceylan, *Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları* (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2006), 26; Haluk Nami Nomer, “Anlaşmalı Boşanma Protokolünden Dönülebilir mi?”. *YÜHFD.*, C. XVIII, S. 2, (2021): 583-591, 589; Yetik, *Boşanma*, 172; Doğan, 760; Sevtap Yücel, “Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma Davası Sonrasında Nafaka ve Tazminat Talepleri”. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, (2018): 239-257, 241; Feride Demirbaş, “Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Taşınmazlar Üzerindeki Aynı Haklara İlişkin Hükümleri İle İlgili Bazı Hukuki Sorunlar”. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, Y. 5, S. 2, (2020): 559-598, 561.

²² Zevkliler ve Cumalıoğlu ve Acabey, *Aile Hukuku*, 285; Nomer, *Anlaşmalı Boşanma*, 589; Ceylan, *Boşanma*, 26; Yetik, 172-177; Demirbaş, *Anlaşmalı Boşanma*, 561; Yücel, *Anlaşmalı Boşanma*, 241; Doğan, *Anlaşmalı Boşanma*, 760; Toksöz, *Anlaşmalı Boşanma*, 50.

²³ Öztan, *Aile Hukuku*, 700; Özdemir, *Anlaşmalı Boşanma*, 117; Basım, *Anlaşmalı Boşanma*, 541; Mehmet Akif Tutumlu, *Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku* (Ankara: Seçkin Yayıncılık 2009), 1066; Doğan, *Anlaşmalı Boşanma*, 761; Y. 2. HD., T. 08.05.2014, E. 2013/26237, K. 2014/10618, “*Davalının anlaşmalı boşanma talebine karşı çıkmasıyla dava kendiliğinden çekişmeli hale gelmiştir.*” (Karar için bkz. Doğan, *Anlaşmalı Boşanma*, 761, dn. 11); Doğrudan çekişmesiz yargı olarak nitelendirilmenin doğru olmadığını ileri süren görüş için bkz. Basım, *Anlaşmalı Boşanma*, 541 vd.; Anlaşmalı boşanmanın çekişmeli yargı niteliğinde olduğu görüşü için bkz. Akıntürk ve Ateş, *Aile Hukuku*, s. 273.

²⁴ Basım, *Anlaşmalı Boşanma*, 541; Toksöz, *Anlaşmalı Boşanma*, 54; Dural ve Ögüz ve Gümüş, *Aile Hukuku*, N. 656.

incelendiğinde, bu hükümlerin yalnızca bir şekil denetimiyle sınırlı kalmadığı; aksine, maddi hukuku doğrudan etkileyen belirleyici koşullar haline geldiği görülmektedir.

Anlaşmalı boşanmanın hukuken geçerli sayılabilmesi için, eşlerin evliliğin en az bir yıl sürmesinden itibaren birlikte başvurmuş olmaları ya da açılan boşanma davasının diğer eş tarafından açıkça kabul edilmiş olması gereklidir. Bununla birlikte, hâkim, eşleri bizzat dinleyerek irade açıklamalarının serbestçe yapılıp yapılmadığını tespit etmeli; eşlerce kabul edilen düzenlemelerin, özellikle varsa müşterek çocukların durumu bakımından kamu düzeni ve çocuğun üstün yararı ilkesiyle bağdaşır olup olmadığını değerlendirmelidir. Bu aşamada hâkimin rolü salt şekli denetimle sınırlı olmayıp, maddi hukuka ilişkin değerlendirme ve yönlendirme yetkisini de içerir²⁵.

Dolayısıyla anlaşmalı boşanma prosedüründe öngörülen usulî yükümlülüklerin, yalnızca şekli bir kontrol değil, aynı zamanda boşanmanın hukuki geçerliliğini doğrudan etkileyen ve evliliğin sona ermesine ilişkin maddi hukukî sonucun oluşmasını sağlayan normatif kıstaslar olduğu kabul edilmelidir. Nitekim hâkimin re'sen denetim yetkisi çerçevesinde, anlaşmanın adil olup olmadığı, eşitlik ilkesine uygunluğu ve çocukların korunmasına yönelik düzenlemelerin yeterliliği gibi hususlar da göz önünde bulundurulmaktadır.

Bu yönüyle, ilk bakışta usulî görünüme sahip olan düzenlemelerin, uygulamada boşanmanın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini belirleyen asli ve kurucu şartlara dönüşmesi, anlaşmalı boşanma kurumunun özgün yapısının ve kamu düzenine olan bağlılığının bir göstergesi olarak değerlendirilmelidir.

IV. Anlaşmalı Boşanmanın Şartları

A. Evlilik Birliğinin En Az Bir Yıl Sürmüş Olması

TMK m.166/III kapsamında, eşlerin anlaşmalı boşanmaya başvurabilmeleri, evliliklerinin en az bir yıl fiilen devam etmiş olmasına bağlıdır²⁶. Bu hüküm, anlaşmalı boşanma kurumuna başvurulabilmesini belirleyen ilk ve zorunlu şarttır. Bir başka deyişle, eşler arasında yapılacak anlaşmanın hukuken geçerlilik kazanabilmesi, evliliğin başlangıcından itibaren en az bir yıl geçmiş olmasına bağlıdır. Bu süre şartı kamu düzenine ilişkindir ve hâkim tarafından resen dikkate alınması gerekir²⁷.

Bu sürenin amacı, eşlerin evliliği yeterince tecrübe etmelerini ve evlilik birliğinin ortak yaşamı sürdürmeye elverişli olup olmadığını değerlendirme imkânı bulmalarını sağlamaktır. Evliliğin başlamasından itibaren kısa bir sürede alınacak boşanma kararlarının duygusal, fevri ya da geçici sebeplerle alınma riski göz önünde bulundurularak, kanun koyucu tarafından bu asgari süre öngörülmüştür²⁸. Böylece, evlilik birliğinin korunması yönünde kamu yararı gözetilmiş ve eşlerin kısa

²⁵ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 119.

²⁶ Köprülü ve Kaneti, Aile Hukuku, 175; Hatemi ve Serozan, Aile Hukuku, 238; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 272; Öztan, Aile Hukuku, 692; Kılıçoğlu, Aile Hukuku, 112; Gençcan, Boşanma, s. 718; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 148; Öz Seçer, "Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma". İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 2, (2016): 259-286, 260; Elif Sargın, "Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanmanın Şartları Üzerine Bir İnceleme". SÜHFD., C. 28, S. 1, (2020): 349-387, 353-359; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 761; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 523; Toksöz, Anlaşmalı Boşanma, 50; Ece Mercan Karaduman, "Anlaşmalı Boşanma Davalarında Talep Edilmeyen İştirak Nafakasının Sonradan Talep Edilmesi". Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 1, (2024): 45-68, 49; Merve Ürem Çetinel ve Sena Biset Güneş, "Mahkeme Dışı Boşanma Kurumu ve Türk Hukukunun Bu Kuruma Yaklaşımı". Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Y. 5, S. 1, (2020): 309-340, 328.

²⁷ Yetik, Boşanma, 173; Mehmet Akif Tutumlu, Evliliğin Butlanı, Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları (Ankara: Adalet Yayınevi, 2006), 235; Gençcan, Boşanma, 1159; Sargın, Anlaşmalı Boşanma, 361; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 242; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 762.

²⁸ Köprülü ve Kaneti, s. 175; Oğuzman ve Dural, Aile Hukuku, 128; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 272; Dural ve Öğüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 648; Öztan, Aile Hukuku, 694; Mehmet Erdem ve Aslı Başak Makaracı, Aile Hukuku, (Ankara:

sürelî evlilikleri sona erdirmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Evlilik müessesesinin ciddiyeti göz önünde bulundurularak böylesine kolay bir şekilde sona erdirilmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Söz konusu bir yıllık sürenin hesaplanmasında, evlenme tarihinden mahkemece boşanma kararının verildiği tarihe kadar geçen süre değil, evlenme tarihinden mahkemeye başvuru tarihi dikkate alınır. Anlaşmalı boşanma davasının açıldığı tarihte, evliliğin en az bir yıl sürüp sürmediği hususu, hâkim tarafından re'sen araştırılır ve bu amaçla tarafların nüfus kayıt örnekleri celbedilerek incelenir²⁹. Doktrinde ve Yargıtay içtihatlarında bu sürenin dolmamış olması halinde hâkimin, eşlerin anlaşmış olsalar dahi boşanma talebini reddetmesi gerektiği kabul edilmektedir. Zira TMK m. 166/III hükmü emredici nitelikte olup, süre şartının gerçekleşip gerçekleşmediği mahkemece re'sen gözetilir³⁰.

Bu bağlamda, evliliğin en az bir yıl sürmesi şartı, sadece şekli bir unsur değil, aynı zamanda anlaşmalı boşanmanın varlık şartı olup, gerçekleşmediği takdirde diğer tüm şartlar sağlansa dahi mahkeme tarafından anlaşmalı boşanma kararı verilmesi mümkün değildir³¹.

Anlaşmalı boşanma için evlilik birliğinin asgari bir yıl sürmesi şartını getiren TMK m. 166/III hükmü, yasama organının belirli bir amaca ulaşma iradesine bağlı olarak düzenlenmiştir. Bu hükümle amaçlanan, eşlerin evliliklerinin henüz başlangıç safhasında yaşanabilecek geçici ve yüzeysel anlaşmazlıklar sebebiyle fevri şekilde boşanma kararı almalarının önüne geçilmesidir. Zira kanun koyucu, tarafların birbirlerini sağlıklı biçimde tanımalarının ve evlilik ilişkisini değerlendirmelerinin ancak belirli bir zaman dilimi sonunda mümkün olabileceği varsayımıyla hareket etmektedir. Bu çerçevede, bir yıllık asgari süre, evlilik birliğine erken müdahalenin önlenmesi ve ortak yaşamın sürdürülebilirliğinin makul bir süre zarfında sınanması açısından bir güvenlik süresi olarak öngörülmüştür.

Ne var ki, bu süre şartının mutlak bir biçimde uygulanması, zaman zaman tarafların iradeleri ile bağdaşmayan sonuçlar doğurabilmektedir. Nitekim, eşlerin boşanma konusunda tam bir mutabakata varmış olmalarına rağmen, evlilik süresi bir yılı doldurmamışsa, kanuni süre engeline takılarak anlaşmalı boşanma yoluna başvurmaları mümkün olmamaktadır. Böyle bir durumda taraflar, ya özel boşanma sebeplerinden birine dayanarak dava açmak zorunda olacak ya da genel boşanma nedenine ilişkin hüküm çerçevesinde çekişmeli yargı sürecine yönelmek durumunda kalacaklardır.

Kanaatimizce, eşlerin özgür iradeleri ile ve karşılıklı mutabakatla boşanma konusunda anlaşmış olmaları halinde, bu iradeye hukuk düzeni tarafından daha yüksek bir değer atfedilmesi ve süre şartının esnetilmesi ya da tamamen kaldırılması yönünde bir reform düşünülmelidir. Zira eşlerin birbirlerini sağlıklı şekilde tanımalarının yalnızca bir yıllık süreyle sınırlı olamayacağı, bu tür kırılma ve uyumsuzlukların evliliğin daha sonraki safhalarında da ortaya çıkabileceği açıktır. Keza, bir yıllık süreden daha kısa bir sürede evlilik birliğini temelinden sarsacak nitelikte olayların meydana gelmesi de mümkün olup, bu gibi durumlarda taraflara, iradelerine uygun bir şekilde ve hızlı biçimde anlaşmalı boşanma imkânının tanınması, hem birey hakları hem de yargının etkinliği açısından yerinde olacaktır³².

Seçkin Yayınları, 2024, 136; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 123; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 762; Tutumlu, Evliliğin Butlanı, 235; Gençcan, Boşanma, 1159; Sargın, Anlaşmalı Boşanma, 360; Toksöz, Anlaşmalı Boşanma, 50; Yücel, 242; İzzet Doğan, "Anlaşmalı Boşanma". İstanbul Barosu Dergisi, C. LXXXI, S. 5, (2007): 1933-1943, 1934.

²⁹ Muazzez Yılmaz, Son Dönem Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma, Yargıtay Kararları Işığında Güncel Medenî Hukuk Problemleri Sempozyumu Bildirileri, (İstanbul: Oniki Levha Yayınevi, 2019), 334.

³⁰ Yetik, Boşanma, 173; Y. 2. HD, T. 8.6.1998, E.6237/K. 7154; Y. 2. HD, T. 28.10.1992, E. 9993/K. 10453 (Kararlar için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 124, dn. 529).

³¹ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 124.

³² Aynı görüş için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 123; Yetik, Boşanma, 174.

TMK m.166/III'e göre evlilik birliğinin en az bir yıl sürmüş olması gerekir. Bu düzenleme uyarınca, söz konusu sürenin başlangıcı, evliliğin kurulduğu tarihtir. Dolayısıyla bir yıllık sürenin hesaplanmasında esas alınacak olan tarih, taraflar arasında evlilik akdinin hukuken meydana geldiği gündür. Resmi nikahın yapıldığı tarihtir³³.

Evliliğin hukuken hangi andan itibaren kurulduğu hususu, 1988 tarihli Medenî Kanun değişikliğinden önce doktrinde ve yargı uygulamasında bazı tartışmalara konu olmuş, ancak bu belirsizlik Yargıtay'ın 14.06.1965 tarihli ve 14/8 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararı ile giderilmiştir. Anılan kararda açıklandığı üzere, evlilik birliği, tarafların resmi evlendirme memuru önünde evlenme iradelerini beyan ettikleri anda kurulmuş sayılır. Bu nedenle, bir yıllık sürenin başlangıcı olarak da bu hukuki işlemin gerçekleştiği tarih esas alınmalıdır. 4721 sayılı TMK m.142'de, evlenmenin evleneceklerden her birinin, evlendirme memuruna olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda kurulacağını hükme bağlamaktadır. TMK m.166/III'teki süre de bu andan itibaren başlar³⁴. Bir yıllık sürenin belirlenmesinde eşlerin birlikte veya ayrı yerlerde bulunması göz önünde bulundurulmamalıdır. Eşler ayrı yaşasalar bile bir yıllık süre dolmuş ise dava açılabilir³⁵. Buradaki bir yıllık süre asgari olarak belirlenmiştir. Taraflar bir anlaşma ile bu süreyi kısaltamaz veya uzatamaz³⁶.

Anlaşmalı boşanma bakımından öngörülen bir yıllık sürenin hukuki niteliğinin belirlenmesi³⁷, bu alandaki bazı uygulama sorunlarının çözümlenebilmesi açısından önem arz etmektedir. Özellikle, boşanma davasının açıldığı tarihte henüz bir yıllık sürenin dolmamış olması, ancak yargılama sürecinde bu sürenin tamamlanması hâlinde, mahkemenin anlaşmalı boşanma kararı verip veremeyeceği meselesi, doğrudan bu sürenin hukuki niteliğine bağlı olarak değerlendirilmelidir.

Bir yıllık süre dolmadan anlaşmalı boşanma talebinde bulunulması halinde mahkeme tarafından nasıl bir yol izleneceği hususunda doktrinde tartışma vardır. Doktrinde bir görüşe göre³⁸, anılan bir yıllık süre, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 114/2. maddesi uyarınca özel bir dava şartı niteliği taşımakta olup, bu nedenle hâkim tarafından re'sen gözetilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, söz konusu sürenin henüz dolmamış olması hâlinde, hâkim, dava şartı yokluğu gerekçesiyle davayı usulden reddetmekle yükümlüdür. Bir başka görüşe göre³⁹, anlaşmalı boşanma davasının açılması sırasında bir

³³ Yetik, Boşanma, 173.

³⁴ Dural ve Ögüz ve Gümüş, N. 648; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 261; Gençcan, Boşanma, 1156; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 124; Sargın, Anlaşmalı Boşanma 358; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 562.

³⁵ Dural ve Ögüz ve Gümüş, N. 649; Sargın, Anlaşmalı Boşanma, 360; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 763; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 562; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 523.

³⁶ Süleyman Yılmaz, Medenî Hukuk, C. III, Aile Hukuku, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2023), 204; Tutumlu, Evliliğin Butlanı, 235; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 761.

³⁷ Yargıtay'a göre, bir yıllık süre dava şartı olarak kabul edilmektedir (Bkz. Y. 2. HD, T. 13.03.2003, E. 2003/2269, K. 2003/3453-Karar için bkz. Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 562, dn. 4). İsviçre Medenî Kanun'u (ZGB Art. 111/II)'de, eşlere, boşanma iradelerini bildirmelerinden itibaren iki ay süre verilir ve bir daha düşünmesi süresi tanınır (Bkz. Ingeborg Schwenzer /Roland Frankhauser, Scheldung Band I: ZGB/Band II: Anhänge, (Bern: Stampfli Verlag, 2017), 554, Nr. 27). Ancak İsviçre Medenî Kanunu'nun 111. maddesi 25 Eylül 2009 yılında Federal kanun ile kaldırılmıştır. 111. Maddenin yeni haline göre, mahkeme birlikte boşanmak için başvuran eşleri ayrı ayrı dinler ve hâkim bu evliliğin yürümeyeceği, tarafların serbest iradelerinin varlığını tespit ederse, boşanmaya karar verir. Bu hükme göre, eşlerin yaptıkları anlaşmadan serbestçe dönebilmeleri, eşlerin dinlendiği son oturuma kadar mümkündür. Bu anda itibaren anlaşmadan dönmek ancak irade sakatlığı veya Federal Usul Kurallarının ihlali veya açık bir ölçüsüzlüğün varlığı halinde mümkündür. İsviçre Usul Kanunu madde 289'a göre, boşanma kararı ancak istinaf yoluyla irade sakatlıkları halinde iptal edilebilir (bkz. Nomer, Anlaşmalı Boşanma, 587).

³⁸ Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 272; Tutumlu, Evliliğin Butlanı, 235; Sargın, Anlaşmalı Boşanma, 362; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 762; Yetik, Boşanma, 163; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 523; Buna karşılık bir başka görüşe göre, anlaşmalı boşanma davasının bir yıllık yasal süre dolmadan açılması halinde yargılama ekonomisi bakımından dava reddedilmemeli ve taraflara delillerini bir süre verilerek evlilik birliğinin temelden sarsılıp sarsılmadığının araştırılması gerekir (bkz. Doğan, İzzet, 1935; Kılıçoğlu, Aile Hukuku, 112).

³⁹ Öztan, Aile Hukuku, 694; Erdem ve Makaracı Başak, Aile Hukuku, 136; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 126; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 261.

yıllık süre henüz dolmamış ve bu süre davanın devamı sırasında tamamlanacaksa bu durumda süre şartının yerine getirilmiş olduğu kabul edilmelidir. Bir başka görüşe göre ise⁴⁰, bir yıllık süre dava tarihi itibarıyla dolmamışsa, bu durum anlaşmalı boşanmaya dayalı hüküm kurulmasına engeldir, fakat bu halde davaya çekilmeli boşanma hükmü olan TMK 166/I'e göre devam edilmelidir. Yargıtay uygulamasında, evlilik birliği bir yıllık süre dolmadan sona erdirilmek istendiğinde, dava tarihinin esas alındığı ve sürenin henüz tamamlanmamış olması hâlinde anlaşmalı boşanma kararı verilemeyeceği yönünde yerleşik bir içtihat söz konusudur. Bu yaklaşım, evliliğin süresine ilişki şartın, yalnızca karar aşamasında değil, dava açılış anında da gerçekleşmiş olmasını zorunlu kılmaktadır. Buna göre, kanunda öngörülen bir yıllık sürenin dolmasına ilişkin şartın yerine getirilmesinden önce açılan davada hâkimin davayı doğrudan reddetmesi gerekir⁴¹. Kanaatimizce burada süre konusu bir dava şartıdır. Ancak taraflar bir irade ortaya koymuşlar ve evlilik birliğini bitirmek istemektedirler. Bu sebeple davayı reddedip fiili bir durum oluşturmak da doğru değildir. Davaya evlilik birliğinin temelden sarsıldığı gerekçesi ile TMK m.166/I-II çerçevesinde devam etmek daha uygun bir yoldur.

B. Eşlerin Boşanma Konusunda İrade Birliğine Varmaları

Anlaşmalı boşanmanın temel şartlarından biri, eşlerin boşanma iradelerinde birleşmiş olmalarıdır. Bu irade birliğinin, ya birlikte başvuru yoluyla ya da bir eş tarafından açılan boşanma davasının diğer eş tarafından kabul edilmesi suretiyle ortaya konulması gerekmektedir⁴².

Türk Medenî Kanunu, eşlerin anlaşmalı boşanma amacıyla birlikte mahkemeye başvurabileceklerini açıkça düzenlemektedir⁴³. Bu doğrultuda doktrinde de, eşlerin önceden anlaşarak boşanmak üzere birlikte dava açabilecekleri, yani boşanma taleplerini müştereken ileri sürebilecekleri ifade edilmektedir. Nitekim Akıntürk bu konuda şu soruyu gündeme getirmektedir: “Eşler boşanma davasını beraberce açabileceklerine göre, bu durumda çekismeli yargı niteliğindeki boşanma davasında davacı ve davalı tarafı eşlerden hangisi oluşturacaktır? Acaba dava dilekçesinde her iki eş de hem davacı hem davalı olarak mı gösterilecektir?”⁴⁴.

Kanun'un birlikte başvuru imkânını açıkça öngörmüş olması karşısında, tarafların dilekçede “davacı” veya “davalı” şeklinde nitelendirilmesine gerek yoktur⁴⁵. Bunun yerine, tarafların “talepte bulunanlar”, “başvuranlar”⁴⁶ ya da “boşanmak isteyen eşler” gibi nötr terimlerle nitelendirilmesi mümkündür. Önemli olan, eşlerin birlikte irade göstererek boşanma talebinde bulunmalarıdır. Eşlerin mutlaka aynı dilekçe altında mahkemeye gitmeleri bir şart değildir. Ayrı bir dilekçe ile başvurmaları da mümkündür⁴⁷.

⁴⁰ Öztan, Aile Hukuku, 695; Gençcan, Boşanma, 718; Gülçin Elçin Grassinger, “Boşanma Davalarında Eşlerin Boşanmasının Tali Sonuçlarına İlişkin Konularda Anlaşma Yapmaları ve Konu İle İlgili İsviçre Federal Mahkemesi Kararı”. İstanbul Hukuk Mecmuası, Prof. Dr. Türkan Rado'ya Armağan, C. LV, S.3, (1997): 235-242, 237; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 565.

⁴¹ YHGK., T. 18.04.2019, E. 2017/1941, K. 2019/475 (<https://karararama.yargitay.gov.tr/>); Oğuzman ve Dural, Aile Hukuku, 128.

⁴² Öztan, Aile Hukuku, 693; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 273; Dural ve Ögüz ve Gümüş, N. 650; Kılıçoğlu, Aile Hukuku, 113; Erdem ve Makaracı Başak, Aile Hukuku, 136; Gençcan, Boşanma, 720; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 126; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 334; Yetik, Boşanma, 174; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 242; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 763; Toksöz, Anlaşmalı Boşanma, 53.; Y. 2. HD. T. 08.05.2014, E. 2013/26237, K. 2014/10618 (Karar için bkz. Erdem ve Makaracı Başak, Aile Hukuku, 136, dn. 221).

⁴³ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 127; Yetik, Boşanma, 174; Gençcan, Boşanma, 1160; Sargın, Anlaşmalı Boşanma, 363.

⁴⁴ Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 273.

⁴⁵ Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 563.

⁴⁶ İsviçre Hukukunda tarafları “başvuranlar” olarak adlandırmak mümkündür (Bkz. Schwenzer ve Frankhauser, Scheldung, 550, Nr. 12).

⁴⁷ Köprülü ve Kaneti, Aile Hukuku, 175; Öztan, Aile Hukuku, 693; Tutumlu, Evliliğin Butlanı, 234; Gençcan, Boşanma, 1161; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 128; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 764.

Öte yandan, bir eşin tek başına anlaşmalı boşanma talebiyle mahkemeye başvurması hâlinde, sırf birlikte başvuru şartının sağlanmadığı gerekçesiyle talebin derhal reddedilmesi isabetli değildir. Bu durumda, diğer eşin yargılamaya katılımı sağlanarak, aranan şartların mevcut olup olmadığı değerlendirilmeli ve anlaşmalı boşanma için gerekli irade birliğinin sonradan oluşup oluşmadığı araştırılmalıdır⁴⁸.

C. Bir Eşin Açtığı Boşanma Davasının Diğer Eş Tarafından Kabul Edilmiş Olması

Anlaşmalı boşanmanın gerçekleşebilmesi için TMK m.166/III, eşlerin birlikte başvurularının yanı sıra, bir eşin açtığı boşanma davasının diğer eş tarafından kabul edilmesi hâlini de mümkün kılmıştır⁴⁹.

Boşanma davasının kabulü, davalı eşin, davacı eşin boşanma talebine ve onun sonuçlarına muvafakat etmesi anlamına gelir. Hukuken bu durum, taraflar arasında irade birliği oluştuğunu ve evlilik birliğinin temelinden sarsıldığına dair kanuni bir karinenin doğduğunu ifade eder⁵⁰. Bu çerçevede, diğer yasal şartların da sağlanması hâlinde, mahkemece anlaşmalı boşanmaya hükmedilebilecektir.

Doktrinde tartışmalı olan hususlardan biri, TMK m.166/III'te düzenlenen bu kabulün, sadece TMK m.166/I ve II'ye dayalı, yani evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedenine dayalı boşanma davaları ile mi sınırlı olduğu, yoksa TMK m.161-165 arasında yer alan özel boşanma nedenlerine dayalı davalarda da uygulanıp uygulanamayacağıdır. Bir görüşe göre⁵¹, bir eşin diğerinin açmış olduğu boşanma davasını kabul etmesi, sadece TMK m.166/I (eski MK m. 134/I) e göre evlilik birliğinin temelinden sarsılmasına dayalı davalarda değil, diğer boşanma sebeplerine dayanan davalarda söz konusu olur. Bizim de katıldığımız bir diğer görüşe göre⁵², TMK m.166/I dışında, akıl hastalığı hariç olmak üzere herhangi bir özel boşanma sebebine dayanılarak açılan bir boşanma davasında, yargılamanın başında ya da devam eden safhalarında davalı eşin boşanmayı kabul ettiğini beyan etmesi hâlinde, TMK m.166/III hükmünün uygulanması mümkün olmalıdır. Bu yaklaşıma göre, tarafların boşanma iradesinde birleşmeleri ve boşanmanın fer'î sonuçları üzerinde anlaşmaları durumunda, davanın hangi boşanma nedenine dayandığına bakılmaksızın anlaşmalı boşanma hükümlerinin uygulanmasına engel bulunmamaktadır. Bu görüş, taraf iradesine öncelik tanıyan ve usul ekonomisini gözetken çağdaş boşanma hukuku anlayışı ile de paralellik arz etmektedir. Hâkim görüşe göre ise, TMK m. 166/III hükmü uyarınca anlaşmalı boşanmaya hükmedilebilmesi için, davanın mutlaka TMK m. 166/I veya II'ye, yani genel boşanma nedenine dayalı olarak açılmış olması gerekir. Zira bu hüküm, yalnızca evlilik birliğinin temelinden sarsılması hâlinde tarafların anlaşarak boşanabilmelerine imkân tanımaktadır⁵³. Bu doğrultuda Yargıtay da, TMK m. 166/III hükmünün uygulanabilirliği bakımından, boşanma talebinin genel nedene dayanması gerektiği yönünde istikrarlı içtihatlar geliştirmiştir⁵⁴.

⁴⁸ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 129.

⁴⁹ Köprülü ve Kaneti, Aile Hukuku, 175; Oğuzman ve Dural, Aile Hukuku, 128, Hatemi ve Serozan, Aile Hukuku, 238; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 273; Yetik, Boşanma, 174; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 261; Gençcan, Boşanma, 1160; Sargın, Anlaşmalı Boşanma, 363; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 765; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 524.

⁵⁰ Kılıçoğlu, Aile Hukuku, 112; Nomer, Anlaşmalı Boşanma, 589; Tutumlu, Evliliğin Butlanı, 236; Gençcan, Boşanma, 1154; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 280; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 138.

⁵¹ Oğuzman ve Dural, Aile Hukuku, 129; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 261; Sargın, Anlaşmalı Boşanma, 364.

⁵² Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 139; Gençcan, Boşanma, 1164.

⁵³ Hatemi ve Serozan, Aile Hukuku, 260; Öztan, Bilge, "3444 Sayılı Kanunla Getirilen Değişiklikten Sonra Medenî Kanun'un 134'üncü Maddesi". Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayınları, Prof. Dr. Haluk Tandoğan'ın Hatırasına Armağan, (1990): 111-137, 128.

⁵⁴ Y. 2. HD, T.08.06.1998, E.6237/K.7154; Y. 2. HD, T. 28.10.1992, E. 9993/K. 10453 (Karar için bkz. Özdemir s. 139); Y. 2. HD, T. 26/02/2018, E. 2016/17523, K. 2018/2421 "Mahkemece, Türk Medenî Kanununun 166 ncı maddesi gereğince verilen tarafların boşanmalarına ve fer'ilerine ilişkin hüküm, davalı tarafından temyiz edilmiş, ancak temyiz incelemesinden önce Yargıtay'a hitaben gönderilen 9.2.2018 havale tarihli dilekçeden tarafların boşanma ve mali sonuçları konusunda aralarında

Hukuk yargılamasında genel ilke, davalı tarafın davayı kabul beyanında bulunmasının, mahkeme kararının kesinleşme anına kadar mümkün olduğudur. Bu ilkenin boşanma davaları açısından da geçerli olduğu kabul edilmektedir. Nitekim, TMK m. 166/III kapsamında açılmış bir davada, davalının boşanma talebini kabul etmesi, hükmün şekli anlamda kesinleşmesine dek ileri sürülebilir⁵⁵. Bu husus, anlaşmalı boşanma iradesinin karşılıklı ve serbestçe oluşmasını sağlamak bakımından da önem arz eder. Doktrindeki bir görüşe göre⁵⁶, açılmış bir boşanma davasında davalının boşanmayı kabul yönündeki irade beyanı belirli bir zamansal sınır içinde değerlendirilmelidir. Bu görüşe göre, kabul beyanı yargılamanın her aşamasında ileri sürülebilmekle birlikte, bu imkân, mahkemenin davaya ilişkin kararını açıklaması anına kadar geçerlidir. Zira hâkimin hükmü açıkladığı andan sonra taraflardan birinin boşanmayı kabul ettiğini bildirmesi, artık yargısal süreci etkileyen bir sonuç doğurmaz. Bu nedenle, kabul beyanının hukuki değer taşıyabilmesi, mahkeme hükmünün kesinleşmesinden önce gerçekleşmiş olmasına bağlıdır.

TMK m.166/III'te düzenlenen anlaşmalı boşanma yoluyla, bir eşin açtığı davanın diğer eş tarafından kabul edilebileceği öngörülmektedir. Bu çerçevede, davalı sıfatını haiz eşin bizzat kendisi, boşanma talebini kabul edebilir. Ancak, usul hukuku ilkeleri gereği, özel yetki içeren bir vekâletnameye sahip olması koşuluyla, davalının vekili de bu kabul beyanında bulunabilir. Vekilin bu yetkisinin açıkça vekâlet belgesinde yer alması zorunludur⁵⁷.

Boşanma davasının kabulü, davalı eş tarafından mahkemeye yöneltilecek tek taraflı bir irade açıklamasıdır. Bu beyanın açık, kapsayıcı ve tereddüde yer vermeyecek biçimde yapılması gerekmektedir⁵⁸. Zımni kabul, anlaşmalı boşanmanın yapısı ve şartları ile bağdaşmayacağından, kabul iradesi açıkça ortaya konulmalıdır⁵⁹. Mahkeme, bu beyanın anlaşmalı boşanma iradesini yansıtır yansıtmadığını re'sen değerlendirecektir.

Davayı kabul beyanı, şekli bakımından **mahkeme içi** veya **mahkeme dışı** olmak üzere iki şekilde ortaya konulabilir.

- **Mahkeme içi kabul**, tarafın duruşma sırasında sözlü olarak veya dilekçeyle yazılı şekilde davayı kabul ettiğini beyan etmesiyle gerçekleşir.
- **Mahkeme dışı kabul**, tarafın dava dışında yaptığı ancak usule uygun şekilde açıklanan bir irade beyanı ile ortaya çıkar ve bu beyanın mahkemeye sunulmasıyla hukuki sonuç doğurur. Bu tür bir kabul beyanı, örneğin noter huzurunda düzenlenen bir belgeyle, karşı tarafa iletilen yazılı bir açıklamayla, mektup yoluyla ya da tanıkların huzurunda gerçekleştirilen bir sözlü beyanla yapılabilir.

protokol düzenledikleri anlaşmış, bu protokol dikkate alınarak, taraflar duruşmaya çağrılıp bizzat beyanları da alınmak suretiyle sonucu uyarınca karar verilmek üzere hükmün bozulması gerekmiştir.” şeklinde karar vermiştir. Y. 2. HD, T. 20/02/2018, E. 2018/413, K. 2018/2248, Y. 2. HD, T. 22/01/2018, E. 2016/15115, K.2018/950, Y. 2. HD., 11/04/2017, E. 2015/24365, K. 2017/4172, (Kararlar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 334); Y. 2. HD., T. 08.06.2009, E. 2008/8710, K. 2009710983, “ilk derece mahkemesinin terk sebebiyle imzalamışlardır. Bu durumda mahkemece protokol konusunda tarafların beyanları alınarak sonucuna göre bir karar verilmek üzere hükmün bozulması gerekmiştir.” (Karar için bkz. Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 243, dn. 8).

⁵⁵ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 141; Yetik, Boşanma, 176; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 261; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 765; Y. 2. HD., T. 03.11.2015, E. 2015/5653, K. 2015/19986, “Taraflar Türk Medenî Kanununun 166/1. maddesi uyarınca boşanmışlar, hüküm taraflarca temyiz edilmiştir. Boşanma yönünde oluşan karar kesinleşinceye kadar eşler kanunun çizdiği sınırlar içerisinde dava hakkında diledikleri tasarrufa gidebilirler, bu durumu engelleyici bir yasal hüküm bulunmamaktadır. Somut olayda, taraflar 14.10.2015 tarihli dilekçe ile anlaşmalı boşanma konusunda anlaşmalarına işbu dilekçeye, kararlaştırılan protokol evrakını da eklemek suretiyle imzalamışlardır. Bu durumda mahkemece protokol konusunda tarafların beyanları alınarak sonucuna göre bir karar verilmek üzere hükmün bozulması gerekmiştir.” (Karar için bkz. Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 765, dn. 33).

⁵⁶ Öztan, Değişiklikler, 129.

⁵⁷ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 141; Yetik, Boşanma, 176.

⁵⁸ Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 337; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 524.

⁵⁹ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 142; Yetik, Boşanma, 176.

Ancak bu hallerde, beyanın varlığı ve içeriği, usul kurallarına uygun şekilde mahkemede ispat edilmelidir⁶⁰.

Her iki durumda da kabulün, açık, tereddüde yer vermeyecek şekilde ve davanın esasına yönelik olması gerekir. Aksi takdirde kabul beyanı, anlaşmalı boşanmanın temelini oluşturacak irade uyuşmasını sağlayamaz.

Hukuk yargılamasında kabul beyanı, davanın sona ermesine yol açan tek taraflı ve kesin nitelikte bir usul işlemi olarak kabul edilmektedir. Davalı eş, bir kez iradesini ortaya koyarak kabul beyanında bulunduğu, mahkeme henüz bu beyana dayanarak karar vermemiş olsa dahi, kural olarak bu beyandan dönemez⁶¹. Zira kabul, taraflar arasındaki çekişmeyi ortadan kaldırarak, mahkemenin yalnızca bu beyana dayanarak hüküm tesis etmesine imkân tanır. Bu aşamadan sonra, davalı taraf bakımından ıslah yolu da kapanmış olur. Ne var ki, bazı istisnai hâllerde davalının kabul beyanı geçersiz sayılabilir. Özellikle irade sakatlığına (örneğin yanıltma, aldatma veya korkutma) dayanan durumlarda, bu beyanın hukuken sonuç doğurmadığı ileri sürülebilir. Aynı şekilde, anlaşmalı boşanma kararına esas teşkil eden protokolün, haklı nedenlerle iptali de mümkündür. Bu gibi durumlarda, Aile Mahkemesi'nden, ilgili sözleşmenin geçersizliğine karar verilmesi talep edilebilir⁶². Sonuç olarak, irade sakatlığına dayanan iddialar ileri sürüldüğünde, kabul beyanının bağlayıcılığı ortadan kalkabilir. Bu husus, mahkemece re'sen dikkate alınmasa da, tarafça ileri sürülmesi hâlinde değerlendirilmeye alınmalıdır⁶³.

Eşler tarafından hazırlanmış olan anlaşmalı boşanma protokolünde ortaya çıkabilecek bir diğer geçersizlik nedeni ise muvazaadır. Taraflar arasında düzenlenen protokolün muvazaalı nitelikte olması durumunda, bu geçersizlik, ancak işlemde zarar gören üçüncü kişiler tarafından ileri sürülebilir. Özellikle, eşlerden birinin, alacaklılarından mal kaçırma amacıyla mal varlığını diğer eşe devretmesi şeklinde gerçekleşen muvazaalı işlemlerde, alacaklı konumundaki üçüncü kişi, anlaşmalı boşanma kararının kesinleşmiş hükmüne karşı HMK m.376 kapsamında yargılamanın iadesi yoluna başvurarak bu işlemin iptalini talep edebilmelidir⁶⁴.

Eşlerden birinin açmış olduğu boşanma davasının, dava anlaşmalı boşanma davası olmasa bile, diğer eşin bu davayı kabulü ile birlikte anlaşmalı olarak eşlerin boşandığı kabul edilir. Ancak bu tür durumlarda açılmış olan boşanma davasında iddia edilen olguların ikrar edilmesi farklı değerlendirilmelidir. Davada davalı eşin boşanmayı istemesi halinde dava tür değiştirir ve anlaşmalı boşanmaya karar verilir. Ancak sadece boşanmayı istemiş olmak davada ileri sürülen iddiaların ikrarı anlamına gelmez⁶⁵.

⁶⁰ Yetik, Boşanma, 176; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 564.

⁶¹ Öztan'a göre, eşlerin dava devam ederken anlaşmalı boşanma talebinden vazgeçmeleri mümkündür. Talebin geri alınamayacağına ilişkin önceden yapılan anlaşma geçerli değildir (bkz. Aile Hukuku, 693).

⁶² Nomer, Anlaşmalı Boşanma, 587; Dural ve Ögüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 658a; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 143; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 342; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244; Çetinel ve Güneş, s. 330; Y. 8. HD, T. 05/10/2015, E. 2014/9332, K. 2015/17436, "davacı taraf düzenleme şeklinde yapılan taraflar arasındaki mal ayrılığı rejimi seçimi sözleşmesinin korkutma (TBK. m.37 vd.) altında imzalandığından geçersiz olduğunu ileri sürdüğü halde, Mahkemece gösterilen deliller 6100 sayılı HMK'nun 203/1-ç maddesi kapsamında incelenip, bu yönde bir değerlendirme yapılmadan, sözleşmenin geçmişe etkili olarak, evliliğin yapıldığı tarihten itibaren geçerli olduğunun kabul edilmesi doğru olmamıştır." (Karar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 342).

⁶³ Öztan, Aile Hukuku, 696; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 143; Yetik, Boşanma, 177.

⁶⁴ Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 247; İdil Tuncer Kazancı, "Bir Yargıtay Kararı Işığında Eşlerin Anlaşmalı Boşanma İle Alacaklılarından Mal Kaçırmalarının Tasarrufun İptali Davasına Konu Edilmesi Sorunu". İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, (2015): 401-424, 418.

⁶⁵ Erdem ve Makaracı Başak, Aile Hukuku, 137.

D. Hâkim Tarafından Anlaşmalı Boşanmak İsteyen Eşlerin Duruşmada Bizzat Dinlenerek Boşanma İradesinin Serbestçe Açıklandığına Kanaat Getirilmiş Olması

TMK m.166/III uyarınca, evliliğin en az bir yıl sürmüş olması şartıyla, eşlerin birlikte başvurusu ya da bir eşin diğerinin açtığı boşanma davasını kabul etmesi hâlinde, evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı yönünde kesin bir kanuni karine öngörülmektedir⁶⁶. Bu doğrultuda, hâkimin asıl incelemesi gereken husus, tarafların boşanma yönündeki irade açıklamalarının özgür ve bilinçli bir biçimde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğidir.

Hâkim, tarafların boşanma yönündeki beyanlarının ciddiyetini ve samimiyetini takdir ederken, olayın tüm şartlarını göz önünde bulundurarak, gerekli araştırmaları yapma yetkisine sahiptir. Buradaki amaç, eşlerin iradesinin herhangi bir baskı, zorlama veya hileye dayanmadan, özgürce olduğundan emin olmaktır⁶⁷. Tarafların özgür iradelerinin oluşmuş olması gerekir. Eşler bu konuda sonsuz bir serbestiye sahip değildir. Aksine eşlerin TMK m.166/III anlamında sınırlı bir irade serbestisine sahip oldukları kabul edilmektedir⁶⁸.

TMK m. 166/III uyarınca, hâkimin eşleri bizzat dinlemesi yasal bir zorunluluktur. Bu hüküm emredici niteliktedir. Anlaşmalı boşanma sürecinde, dava başvurusunun vekil aracılığıyla yapılabilmesi mümkün olsa da, karar öncesi nihai değerlendirme aşamasında her iki eşin aynı anda şahsen mahkemeye gelerek hâkim huzurunda dinlenmeleri gereklidir. Bu dinleme işlemi, boşanma iradesinin serbestliğini ve içtenliğini doğrudan gözlemlene amacını taşır⁶⁹. Tarafların istinabe yoluyla dinlenmesi mümkün değildir⁷⁰. Davada tarafların bizzat dinlenmesi kamu düzenine ilişkin bir durumdur⁷¹.

Eşlerin boşanma kararına hangi içsel motivasyonlarla (saiklerle) vardıkları, yani bu karara hangi gerekçelerle ulaştıkları, hâkim tarafından araştırılması gereken bir unsur değildir. Hâkimin kontrol yükümlülüğü; eşlerin boşanma yönündeki iradelerinin özgürce şekillenip şekillenmediği, herhangi bir baskıya, korkuya ya da yanıltmaya maruz kalmadan açıklanıp açıklanmadığı ile sınırlıdır⁷². Bu açıdan eşlerin aşırı hissiyata kapılmamaları gerekir. Bu yaklaşım, tarafların özel hayatına saygı ve bireysel özgürlük ilkesine dayanan Medenî hukuk sistemlerinde, boşanma hukukunun temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir⁷³.

E. Hâkimin, Boşanmanın Mali Sonuçları ile Çocukların Durumuna İlişkin Taraflarca Yapılan Anlaşmayı Uygun Bulması

1. Genel Olarak

TMK m.166/III uyarınca, eşlerin anlaşmalı olarak boşanabilmeleri için yalnızca boşanma konusunda mutabakata varmaları yeterli değildir. Buna ek olarak, boşanmanın mali sonuçları ile

⁶⁶ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 147; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 240; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 525.

⁶⁷ Zevkliler ve Cumalıoğlu ve Acabey, Aile Hukuku, 285; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 273; Yılmaz, Aile Hukuku, 205; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 147; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 243; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 767; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 563; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 526; Toksöz, Anlaşmalı Boşanma, 55.

⁶⁸ Öztan, Aile Hukuku, 692; Çetinel ve Güneş, s. 328; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 107.

⁶⁹ Öztan, Aile Hukuku, 693; Oğuzman ve Dural, Aile Hukuku, 127; Dural ve Öğüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 650; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 148; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 335; Erdem ve Makaracı Başak, 138; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 768; Toksöz, Anlaşmalı Boşanma, 55; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 261 vd.; Çetinel/Güneş, 329.

⁷⁰ Doğan, İzzet, 1937; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 768; Erdem ve Makaracı Başak, 136; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 149; Gençcan, Boşanma, 697; Yılmaz, Aile Hukuku, 204.

⁷¹ Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 335; Yetik, Boşanma, 177; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 768.

⁷² Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 151; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 335; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 768; Y. 2. HD, T. 20.10.1993, E. 8625/ K. 9559 (Karar için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 151).

⁷³ Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 335.

müşterek çocukların durumu hakkında taraflar arasında bir düzenleme yapılmış olması ve bu düzenlemenin hâkim tarafından uygun bulunması zorunlu bir şarttır⁷⁴. Tarafların sadece boşanma konusunda anlaşıp mali sonuçları ayrı bir dava konusu yapmaları mümkün değildir. Nitekim Yargıtay, boşanma kararının verilmesinden kesinleşmesine kadar geçen süreçte, çocukların durumu ve mali sonuçlara ilişkin olarak ortaya çıkabilecek bir uyuşmazlığın, boşanma hükmünün tümden geçerliliğini ortadan kaldıracabileceği görüşündedir⁷⁵. Bu hükümle hem tarafların menfaat dengesi hem de çocukların üstün yararı korunmaya çalışılmaktadır.

TMK m.184/V'te "*Boşanma ve ayrılığın fer'i sonuçlarına ilişkin anlaşmalar*", doktrinde farklı şekillerde değerlendirilmekle birlikte, hâkim görüş bu anlaşmaların özel hukuk sözleşmesi niteliği taşıdığı yönündedir. Bu görüşe göre, hâkimin onayı, şekli bir unsur değil; anlaşmanın hukukî sonuç doğurmasını sağlayan anlaşmanın yapıcı unsurudur⁷⁶. Bu bağlamda, hâkimin onayı, sadece denetim işlevi görmez; aynı zamanda sözleşmeye hukukî geçerlilik kazandırır. Buna göre boşanma protokolünün⁷⁷ hukuki niteliği, hâkim tarafından uygun bulunana kadar kendine özgü bir aile hukuku sözleşmesi, hâkim onayı ve karara işlenmesi ile birlikte ise bir ilamdır⁷⁸.

TMK m. 166/III uyarınca anlaşmalı boşanma taleplerinde bulunulabilmesi için, eşlerin boşanmanın fer'i sonuçları, özellikle de mali hususlar (nafaka, tazminat vb.) ile çocukların durumu (velayet, iştirak nafakası, kişisel ilişki tesisi vb.) hakkında bir düzenleme yapmaları ve bu düzenlemeyi hâkimin onayına sunmaları zorunludur⁷⁹.

Bu tür anlaşmalar, anlaşmalı boşanmanın maddi unsurlarından biridir. Bu yönüyle TMK m. 184/V kapsamındaki anlaşmalardan ayrılır⁸⁰. Zira TMK m. 166/III'te düzenlenen anlaşma, anlaşmalı boşanma kararının verilebilmesi için ön koşul niteliğindedir. Anlaşma mevcut değilse veya hâkim tarafından uygun bulunmazsa, boşanma talebi reddedilmelidir⁸¹. Hâkim burada yalnızca şeklen bir onay

⁷⁴ Nomer, Anlaşmalı Boşanma, 584; Erdem ve Makaracı Başak, 138; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 274; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 152; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 337; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244; Yetik, Boşanma, 178; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 527; Toksöz, Anlaşmalı Boşanma, 56; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 570; Çetinel ve Güneş, 329.

⁷⁵ Y. 2.HD, T. 26/02/2018, E. 2018/854, K. 2018/2445, "*Taraflar Türk Medenî Kanununun 166/3 üncü maddesi uyarınca boşanmışlar, hüküm davalı tarafından temyiz edilmiştir. Anlaşmalı boşanma yönünde oluşan karar kesinleşinceye kadar eşlerin bu yöndeki, diğer bir ifadeyle gerek boşanmanın mali sonuçları, gerekse çocukların durumu hususunda kabul edilen düzenlemeleri kapsayan irade beyanından dönmeye engelleyici yasal bir hüküm bulunmamaktadır. Anlaşmanın bozulmasıyla anlaşmalı boşanma hükmü bütünüyle geçersiz hale gelir (HUMK m. 439/2). Bu halde anlaşmalı boşanma davasının "çekişmeli boşanma"(TMK m. 166/1- 2) olarak görülmesi gerekir. Açıklanan sebeple, mahkemece taraflara iddia ve savunmalarının dayanağı bütün vakıaların sıra numarası altında açık özetlerini içeren beyanla iddia ve savunmanın dayanağı olarak ileri sürülen her bir vakının ispatını sağlayacak delillerini sunmak ve dilekçelerin karşılıklı verilmesini sağlamak üzere süre verilip ön inceleme yapılarak tahkikata geçildikten sonra usulüne uygun şekilde gösterilen deliller toplanarak gerçekleştirilecek sonucu uyarınca karar verilmek üzere hükmün bozulmasına karar vermek gerekmiştir*" (Karar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 337).

⁷⁶ Öztan, Aile Hukuku, 695; Dural ve Ögüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 657a; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 152; Aksi görüşte olan Nomer'e göre hâkimin onayı kurucu değil, tamamlayıcı unsurdur. Hâkim görüşe göre, bu sözleşme hâkimin onayına bağlı bu bir özel hukuk sözleşmesidir (bkz. Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, Türk Medenî Hukuku, Aile Hukuku, C. II, (İstanbul: Nurgök Matbaası, 1965), 199; Köprülü ve Kaneti, Aile Hukuku, 185; Tekinay, Aile Hukuku, 287; Nomer, Anlaşmalı Boşanma, 584; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 265; Bir başka görüşe göre, sulh sözleşmesidir (Bkz. Turhan, Esener, Boşanmanın Fer'i Neticelerine Dair Mukaveleler". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 8, S: 3, (1951): 613-614); bir başka görüşe göre, borçlar hukuku sözleşmesidir (Bkz. Elçin Grassinger, Boşanma Davaları, 237; bizim de katıldığımız bir başka görüşe göre ise, kendine özgü aile hukuku sözleşmesidir (Bkz. Nomer, Anlaşmalı Boşanma, 584; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 566).

⁷⁷ Uygulamada Protokol, Kanun'da ise anlaşma olarak adlandırılır (bkz. Nomer, Anlaşmalı Boşanma, 584).

⁷⁸ Aynı görüş için bkz. Schwenzer ve Frankhauser, Scheldung, 547, Nr. 3-4; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 566.

⁷⁹ Öztan, Aile Hukuku, 695; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 155; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244.

⁸⁰ Elçin Grassinger, Boşanma Davaları, 137; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 155; Yetik, Boşanma, 171.

⁸¹ Erdem ve Makaracı Başak, Aile Hukuku, 141; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 156.

makamı değil; çocuğun üstün yararını ve taraflar arasında adil bir dengeyi gözetmekle yükümlü denetleyici ve düzenleyici bir otoritedir.

Özellikle çocuklarla ilgili olarak, tarafların sunacağı protokolde; çocuğun velayetinin kimde kalacağı, iştirak nafakasının miktarı ve düzenli kişisel ilişkinin nasıl tesis edileceği gibi konuların açıkça belirtilmiş olması gerekir. Bu düzenleme yapılmamışsa ya da çocuk açısından sakıncalıysa, hâkim anlaşmayı onaylamayabilir. Eşler çocukların velayetlerini mal paylaşımı gibi paylaşmış, kişisel ilişki kurulması konusunda çocukların menfaatlerini düşünmemişlerse hâkimin anlaşmaya müdahale etmesi gerekir⁸².

TMK m.166/III uyarınca, anlaşmalı boşanma kararının verilebilmesi için yalnızca eşlerin boşanma konusunda irade birliğine varmaları yeterli değildir; bunun yanında, boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu hususlarında taraflarca kabul edilen bir düzenlemenin mevcut olması ve bu düzenlemenin hâkim tarafından uygun bulunması da zorunlu bir unsurdur. Hâkimin anlaşmaya, eşlerin ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutmak suretiyle müdahale ederek, değişiklikler yapabileceği TMK m.166/III'te düzenlenmiştir. Bu değişiklikler eşler tarafından kabul edilirse ancak o durumda boşanmaya karar verilebilir⁸³.

2. Anlaşmanın Zorunlu İçeriği

a. Mali Konulara İlişkin Düzenlemeler

Taraflar arasında yapılması gereken anlaşmanın ilk unsuru, eşler arasındaki mali taleplerin düzenlenmesidir. Bu kapsamda özellikle, eşlerin birbirlerinden isteyebilecekleri maddi tazminat, manevi tazminat ve yoksulluk nafakası talepleri yer alır⁸⁴. Bu düzenlemeler ya yazılı bir protokol şeklinde hazırlanarak mahkemeye sunulmalı ya da duruşma sırasında sözlü beyanlarla zapta geçirilmelidir⁸⁵. Tarafların mali konular ile ilgili olarak anlaşma protokolünde haklarını saklı tuttuklarını belirtmeleri anlaşmaya varıldığı sonucunu ortaya çıkarmaz⁸⁶.

Kural olarak, boşanma davasında talep edilecek maddi ve manevi tazminat miktarını takdir yetkisi hâkime ait olmakla birlikte, hâkim bu konuda tarafların talepleriyle bağlıdır. Ne var ki, anlaşmalı boşanma protokolü kapsamında taraflar, karşılıklı olarak birbirlerinden tazminat talebinde bulunmayacaklarını açıkça kararlaştırmışlarsa, bu durumda TMK m.178'de öngörülen bir yıllık süre içinde ya da bu süreden sonra ayrıca tazminat talebinde bulunmaları hukuken mümkün değildir. Zira tarafların iradelerine dayalı şekilde oluşturulan bu protokol, boşanmanın mali sonuçlarına ilişkin kesin bir hüküm teşkil etmekte olup, sonradan ileri sürülecek taleplerin hak düşürücü süre veya kesin irade beyanı engeline takılması söz konusu olacaktır⁸⁷.

Anlaşmalı boşanma yargılaması sırasında, eşlerden biri yoksulluk nafakası talebinde bulunmamış ve bu hususta herhangi bir düzenleme yapılmamışsa, daha sonra bu konuda ayrı bir dava açılması mümkün değildir. Zira anlaşmalı boşanmanın hüküm doğurabilmesi için, mali sonuçlar konusunda yapılacak düzenlemenin kapsamlı ve nihai olması aranır. Bu bağlamda yoksulluk nafakası

⁸² Dural ve Ögüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 656; Erdem ve Makaracı Başak, Aile Hukuku, 142; Y. 2. HD, T. 16.12.2015, E. 2015/24243, K. 2015/23289 (karar için bkz. Erdem ve Makaracı Başak, Aile Hukuku, 142, dn. 232).

⁸³ Dural ve Ögüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 657; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244; Basım, Anlaşmalı Boşanma, 528.

⁸⁴ Oğuzman ve Dural, Aile Hukuku, 149; Tekinay, Aile Hukuku, s. 287; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 159; Yetik, Boşanma, 181; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 247.

⁸⁵ Schwenzer ve Frankhauser, Scheldung, 549, Nr. 9; Akıntürk ve Ateş, Aile Hukuku, 271; Kılıçoğlu, Aile Hukuku, 113; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 337; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 564; Yetik, Boşanma, 176-180; Gençcan, Boşanma, 1175.

⁸⁶ Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 773.

⁸⁷ Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 251.

hususu, anlaşmalı boşanma ile birlikte kesin olarak karara bağlanmalıdır. Taraflar önceden yazılı olarak hazırlamış oldukları protokole bu konuda bir bilgi yazmamış olsa bile hâkimin bunu resen dikkate alıp zapta yazması gerekmektedir. Buna rağmen bir talepte bulunulmamış ise daha sonra açılacak bir dava ile bunların talep edilmesi mümkün değildir⁸⁸.

Bununla birlikte, iştirak nafakası yönünden farklı bir değerlendirme yapılmalıdır. Anlaşmalı boşanma protokolünde çocuk lehine iştirak nafakası talep edilmemiş olsa dahi, çocukların üstün yararı gereği, ilerleyen dönemde ayrı bir dava ile iştirak nafakası talebinde bulunulması mümkündür. Bu durum, iştirak nafakasının niteliği gereği, çocuğun hakkı olması ve kamu düzenine ilişkin yönü bulunması ile açıklanır. Bu nedenle, eşlerin anlaşmasıyla feragat edilebilecek bir hak olarak değerlendirilmez⁸⁹.

b. Çocukların Durumuna İlişkin Düzenleme

TMK m.166/III uyarınca, anlaşmalı boşanma kararı verilebilmesi için yalnızca eşlerin boşanma iradelerinde birleşmeleri değil, aynı zamanda boşanmanın mali sonuçları ve çocukların durumu hakkında bir düzenleme yapmaları ve bu düzenlemenin hâkim tarafından uygun bulunması gerekmektedir.

aa. Zorunlu İçerik: Velayet, Kişisel İlişki ve Nafaka

Çocukların durumu ile kastedilen hususlar; boşanma sonrasında çocuğun velayetinin hangi eşe bırakılacağı, velayet hakkı kendisine verilmeyen eş ile çocuk arasında kişisel ilişkinin nasıl düzenleneceği ve çocuğun bakım ve eğitim giderlerine katkı olarak ödenecek iştirak nafakasının miktarıdır⁹⁰.

Doktrin⁹¹ ve yargı uygulamasında⁹² genel kabul gören görüşe göre, TMK m. 184/I/5. bend kapsamında boşanma veya ayrılığın fer'i sonuçlarına ilişkin olarak eşler arasında yapılan anlaşmalar,

⁸⁸ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 160; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 774; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 269; YHGK, T. 02.05.2019, E. 2017/2-3067, K. 2019/512 “Somut olayda da davacının maddi ve manevi tazminat taleplerinin TMK’nın 178. maddesi uyarınca talep edildiği, kesinleşen boşanma kararında ise kusura ilişkin bir değerlendirme yapılmadığı gibi tarafların mahkeme huzurunda boşanma ve boşanmanın mali sonuçları hakkında uzlaştıkları, bu husustaki imzalı beyanlarının tutanağa geçirildiği, böylelikle mahkemece TMK’nın 166/3. maddesine dayalı olarak boşanma kararı verildiği anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda tarafların boşanmanın mali sonuçlarına ilişkin aralarındaki ihtilafı nihai olarak çözdükleri ve ilişkilerini tasfiye ettikleri kabul edilir. Bu itibarla anlaşmalı boşanmadan sonra artık boşanma sebebiyle (TMK madde 174/1,2) maddi ve manevi tazminat istenemez.” (Karar için bkz. Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 774, dn. 82). Aksi görüşe göre ise, talebin sehven yapılmış olup olmadığına bakılmaksızın bağımsız olarak dava sonrası talebin mümkün olduğu ileri sürülmektedir (bkz. Öztan, Aile Hukuku, 697). Ayrıca YHGK. T. 26.05.1993, E. 2/107- K.205 sayılı Kararında, “Yoksulluk nafakası ile ilgili olarak mahkemece verilmiş olumlu veya olumsuz bir kararın mevcut olmadığını kabul, ayrı bir dava ile yoksulluk nafakası isteminde bulunabilir” (Karar için bkz. Yetik, Boşanma, 182); Y. 2. HD, T. 07.03.1997, E. 1997/1032, K. 1997/2854; Y. 2. HD, T. 14.09.2000, E. 2000/9577, K. 2000/10314 (kararlar için bkz. Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 248, dn. 23).

⁸⁹ Yetik, Boşanma, 182; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 160; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 249; Karaduman Mercan, s. 56; Y. 3. HD, T. 13.09.2010, E. 2010/9685, K. 2010/13957 (karar için bkz. Karaduman Mercan, s. 56, dn. 69).

⁹⁰ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 162; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 775.

⁹¹ Oğuzman ve Dural, Aile Hukuku, 141; Tekinay, Aile Hukuku, s. 276; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 162; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 338.

⁹² Y. HGK., 12.06.1963 T., 2-36/50 (Karar için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 162, dn. 669); Y. 2. HD., T. 09/05/2016, E. 2015/17609, K. 2016/9479, “Taraflar arasında görülen anlaşmalı boşanma davasında velayeti anlaşma uyarınca anneye bırakılan müşterek çocukla baba arasındaki kişisel ilişki konusunda herhangi bir düzenleme yapılmayarak konu hâkimin takdirine bırakılmıştır. Mahkemece kişisel ilişki düzenlenmiş, davacı kadın tarafından kişisel ilişki yönünden uzman raporu alınmaması nedeniyle hüküm temyiz edilmiştir. Bu durumda mahkemece yapılacak iş, kişisel ilişki konusunda taraflara bir öneride bulunmak, kabul edildiği takdirde buna göre karar vermek, kabul edilmediği ve taraflarca anlaşmaya varılarak bir düzenleme de yapılmadığı takdirde, davanın Türk Medenî Kanununun 166/1-2 nci maddesi uyarınca çekışmeli boşanma olarak sürdürülmesi, 4787 sayılı Yasanın 5 inci maddesi gereğince uzman kişilerden yardım alınması, taraflarla ve çocukla da görüşme sağlanarak rapor hazırlanması ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek karar vermekten ibarettir. Yasal koşullar oluşmadan ve kişisel ilişki hususunda tarafların görüşü alınmadan kişisel ilişki düzenlemesi yapılması ve Türk Medenî Kanununun 166/3 üncü maddesi uyarınca anlaşmalı boşanmaya karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup, bu sebeple hükmün bozulmasına karar

özellikle çocuklara ilişkin hükümler bakımından hâkimi bağlamaz. Hâkim, çocukla ilgili konularda kamu düzenini ve çocuğun üstün yararını gözetmekle yükümlüdür. Bu nedenle, tarafların anlaşması bulunsa dahi, hâkim re'sen çocuğun velayetini, kişisel ilişki düzenini ve nafaka miktarını denetlemek ve gerektiğinde değiştirmek yetkisine sahiptir. Bu sebeple tarafların çocukların durumu hakkındaki bazı hususları hâkimin takdirine bıraktıkları görülmektedir⁹³. Bu tür bir durumda, hâkimin doğrudan hüküm tesisine geçmek yerine, öncelikle uygun bulduğu düzenlemeyi taraflara teklif etmesi ve tarafların bu düzenleme üzerinde uzlaştıklarını tespit etmesinin ardından anlaşmalı boşanma kararı vermesi gerekmektedir.

bb. İhtiyari İçerik: Diğer Düzenlemeler

TMK m.166/III. uyarınca yapılması gereken anlaşma, yalnızca zorunlu unsurlarla sınırlı olmayıp, tarafların iradesine bağlı olarak boşanmanın diğer hukuki sonuçlarını da içerecek şekilde genişletilebilmektedir. Bu çerçevede, boşanma sonrasında kadının, kocasının soyadını taşımaya devam etmesi⁹⁴, çocukların eğitim giderleri, ortak çocuğun üçüncü kişilerle ilişkisi, eşler arasında edinilmiş mallara katılma rejiminin tasfiyesine ya da farklı bir mal rejimine ilişkin hükümler, yargılama giderleri gibi düzenlemeler tarafların üzerinde uzlaştığı diğer hususlarla birlikte protokole dâhil edilebilir⁹⁵. Özellikle ekonomik sonuçlara ilişkin bu tür düzenlemeler, uygulamada oldukça yaygındır ve taraflar arasında yapılan protokollerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

İhtiyari içerik bakımından bir eksiklik bulunması, anlaşmalı boşanma kararının verilmesini engellemez. Zira TMK m.166/III hükmü uyarınca hâkimin onayına sunulması gereken protokolün asgari düzeyde mali sonuçlara ve varsa müşterek çocukların durumuna ilişkin hükümler içermesi yeterli kabul edilmektedir. Dolayısıyla, anlaşmanın geçerliliği ve boşanma kararının verilebilmesi, yalnızca bu zorunlu unsurların varlığına bağlıdır.

Anlaşmalı boşanma davalarında, düzenlemede yer alan hususların eksiksiz biçimde mahkeme kararının hüküm fıkrasına yansıtılması kadar, söz konusu düzenlemenin taraf iradelerini tam ve açık şekilde ifade etmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu durum, taraflar arasında ileride ortaya çıkabilecek olası uyuşmazlıkların ve yeni dava süreçlerinin önlenmesi bakımından belirleyici bir işlev görmektedir. Özellikle, protokolde yer alan düzenlemelerin taraflar arasındaki mal rejiminin tasfiyesini de kapsayıp kapsamadığı hususunda Yargıtay'ın içtihatlarında farklılıklar bulunduğu ve bu kararlarda ayrıntılı karşı oy gerekçelerine de yer verildiği gözlemlenmektedir⁹⁶. Nitekim, kesinleşmiş bir anlaşmalı boşanma

vermek gerekmiştir.” Yine bir başka kararda, Y. 2. HD, T. 20/06/2016, E. 2016/11983, K. 2016/11887, (kararlar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 338).

⁹³ Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 775; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 271; Y. 2. HD, T. 9.5.2016, E. 2015/17609, K. 2016/9479, “Taraflar arasında görülen anlaşmalı boşanma davasında velayeti anlaşma uyarınca anneye bırakılan müşterek çocuk ile baba arasındaki kişisel ilişki konusunda herhangi bir düzenleme yapılmayarak konu hâkimin takdirine bırakılmıştır. Mahkemece kişisel ilişki düzenlenmiş, davacı kadın tarafından kişisel ilişki yönünden uzman raporu alınmaması sebebiyle hüküm temyiz edilmiştir. Bu durumda mahkemece yapılacak iş, kişisel ilişki konusunda taraflara bir öneride bulunmak, kabul edildiği takdirde buna göre karar vermek, kabul edilmediği ve taraflarca anlaşmaya varılarak bir düzenleme de yapılmadığı takdirde, davanın Türk Medenî Kanununun 166/1-2. maddesi uyarınca çekişmeli boşanma olarak sürdürülmesi, 4787 Sayılı Kanun'un 5. maddesi gereğince uzman kişilerden yardım alınması, taraflarla ve çocukla da görüşme sağlanarak rapor hazırlanması ve tüm deliller birlikte değerlendirilerek karar vermekten ibarettir” (Karar için bkz. Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 775, dn. 89).

⁹⁴ Hatemi ve Serozan, Aile Hukuku, 260; Öztan, Değişiklikler, 133; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 167; Y. 2. HD, T. 07.06.1993, E. 1993/4902, K. 1993/5439 (Karar için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 167, dn. 686).

⁹⁵ Erdem ve Makaracı Başak, 139; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 168; Seçer, Anlaşmalı Boşanma, 273 vd.; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244.

⁹⁶ Y. 8.HD, T. 30/11/2015, E. 2014/13138, K. 2015/21470 “Tarafların anlaşmalarında belirttikleri hususlarda açıklayıcı bilgi ve delillerin bulunmadığı, ne şekilde mallarını paylaştıklarını somut olarak açıklanmadığı ve ayrıca anlaşma metni ve içeriğinin boşanma kararında yer verilmediği, mevcut beyanlarının boşanma davasının eki niteliğinde olmayan mal rejiminden kaynaklanan alacak taleplerinden feragat anlamı taşımayacağı” gerekçesi ile karar verirken, bu kez karşı oy yazısında “Taraflar TMK'nun 166/3 üncü maddeleri uyarınca boşanmışlar, boşanmanın mali sonuçları konusunda mal rejiminden kaynaklanan alacak talebini de kapsar şekilde duruşmada tutanağa geçirilen anlaşma hakim tarafından uygun bulunarak

kararından sonra açılan katılma alacağı davasında, davalı tarafın, “anlaşmalı olarak boşandıkları ve boşanma protokolünde birbirlerinden herhangi bir hak ya da alacak taleplerinin bulunmadığını beyan ettikleri” şeklindeki savunması bu tartışmalı alanın somut bir yansımasıdır. Y. 8. HD., T. 28.03.2016 ve E. 2014/24464, K. 2016/5601 sayılı kararlarında, mal rejiminden doğan taleplerin boşanmanın fer’îsi niteliğinde olmadığı ve bu nedenle ayrıca dava konusu yapılabileceği yönündeki görüşünü sürdürmüştür. Ancak Daire, bu yaklaşımında daha sonra değişikliğe giderek, Y. 8. HD., T. 09.02.2017, E. 2016/21885 ve K. 2017/1388 sayılı kararı ile yeni bir içtihat benimsemiştir. Anılan kararda, davacı ve vekilinin, 10.03.2011 tarihli boşanma davası duruşmasında “davalıdan mal talebinde bulunmadıklarına” dair beyanlarının, kesin delil niteliğinde mahkeme içi ikrar teşkil ettiği ve bu beyanların eldeki dava bakımından bağlayıcı olduğu ifade edilmiştir. Yargıtay, bu açık beyana rağmen mal rejiminden kaynaklı alacak davası açılmasını, dürüstlük kuralına aykırı davranış ve hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirmiş ve yerel mahkemenin davanın reddine ilişkin kararını, önceki bozma kararını kaldırarak onamıştır⁹⁷.

2. TMK m.166/III Kapsamında Yapılan Anlaşmanın Şekli, İçeriği ve Hâkimin Onay Süreci

a. Anlaşmanın Şekli ve İçeriği

TMK m.166/III uyarınca eşlerin boşanmanın fer’î sonuçları ile çocukların durumuna ilişkin olarak ulaştıkları anlaşma için herhangi bir şekil şartı öngörülmemiştir. Bu nedenle, eşlerin anlaşmalarını mahkeme huzurunda sözlü olarak beyan etmeleri de mümkündür. Bu durumda hâkim, sözlü olarak bildirilen anlaşmayı duruşma tutanağına geçirir ve ilgili kısmı taraflara imzalatır. Böylece anlaşma resmiyet kazanmış olur⁹⁸.

Eşlerin boşanma protokolünde bir taşınmaz ile ilgili ayni ya da sınırlı ayni hak tesisine yönelik mutabakata varmış olmaları da anlaşmayı şekle tabi hale getirmez⁹⁹.

Eşler boşanma protokolünde aile konutunun içlerinden birine bırakılmasını öngörebilirler. Hâkim de aile konutunun ihtiyacı olan eşe bırakılması konusunda bir hüküm yer almasını isteyebilir. Aynı şekilde şayet aile konutu bir kira sözleşmesine dayanıyorsa, hâkim, konutun ihtiyacı olan eşe bırakılması konusunda bir karar alabilir. Böylelikle kira sözleşmesinden doğan hak ve yükümlülükler o eşe geçer. Konut diğer eşin mülkiyetinde ise, hâkim, tazminat ve nafaka karşılığında diğer eşe bırakılmasına dair bir hüküm kurabilir¹⁰⁰.

b. Hâkim Tarafından Anlaşmanın Uygun Bulunması

TMK m.166/III uyarınca anlaşmalı boşanma kararı verilebilmesi için, eşlerin boşanmanın mali sonuçları ile çocukların durumu hakkında vardıkları uzlaşmanın hâkimin denetiminden geçerek uygun bulunması gereklidir. Bu noktada hâkimin görevi, eşler arasında yapılmış anlaşmayı şeklen onaylamakla sınırlı olmayıp, anlaşmanın eşlerin ve özellikle çocukların menfaatine uygunluğunu maddi yönden değerlendirmektir.

Hâkim, tarafların sunduğu düzenlemeyi uygun bulmazsa, doğrudan anlaşmalı boşanma talebini reddetmek yerine, taraflara gerekli gördüğü değişiklikleri önermeli ve söz konusu sakıncaların

hükme geçirilmiş; böylece tarafların birbirinden bir alacak hakkı bulunmadığı belirtilmek suretiyle buna ilişkin anlaşma hüküm gücü kazanmıştır. Mahkemenin davayı ret kararının isabetli olduğu ve ret hükmünün onanması gerektiğini düşünüyor; değerli çoğunluğun bozma kararına katılmıyorum” görüşü ileri sürülmüştür (Karar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 342).

⁹⁷ Kararlar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 341- 342.

⁹⁸ Dural ve Ögüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 655; Elçin Grassinger, Boşanma Davaları, 237; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 170; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 770.

⁹⁹ Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 770.

¹⁰⁰ Öztan, Aile Hukuku, 697.

giderilmesini sağlamalıdır. Anlaşma, sadece tarafların iradeleriyle değil, aynı zamanda hâkimin uygunluk denetimi sonucunda hukuki geçerlilik kazanır¹⁰¹.

Taraflarca sunulan anlaşma, vaade dayalı olmamalı, yani gelecekteki belirsiz olaylara bağlı bir içerik taşınamamalıdır. Ayrıca anlaşmanın, yeni uyuşmazlıklar doğuracak nitelikte olmaması, boşanma sonrası sürecin hukuki güvenlik içinde ilerlemesi bakımından önemlidir.

c. Anlaşmanın Hükümde Yer Alması

Anlaşmalı boşanma davasında, taraflarca kararlaştırılan ve hâkim tarafından uygun bulunan düzenlemelerin, mahkeme kararının hüküm fıkrasında eksiksiz ve açık şekilde yer alması büyük önem taşımaktadır¹⁰². Zira bu durum, yalnızca kararın infaz kabiliyetini sağlamak bakımından değil, aynı zamanda boşanmanın nihai amacı olan taraflar arasındaki ihtilafların giderilmesi açısından da belirleyici niteliktedir. Bu kapsamda, hâkim, gerekçeli kararında anlaşmalı boşanma protokolünde yer alan düzenlemeleri tek tek değerlendirmeli; uygun bulduğu hususları açıkça onayladığı gibi, uygun görmediği düzenlemeleri de somut gerekçeleriyle birlikte belirtmelidir. Bu yaklaşım, hem taraf iradelerinin korunmasını hem de kararın ileride doğuracağı hukuki sonuçların açık ve öngörülebilir olmasını temin edecektir¹⁰³.

Aile mahkemesi hâkiminin, anlaşmalı boşanma kararına tavzih yoluyla sonradan ekleme yapması hukuken mümkün değildir. Bu nedenle yalnızca taraflar arasında imzalanan protokolün uygun bulunduğu belirtilmesi yeterli olmayıp, protokoldeki tüm düzenlemeler aynen ve eksiksiz şekilde hüküm fıkrasında da yer almalıdır. Ayrıca, düzenlemeye konu taşınmazlar bulunuyorsa, bunlar hakkında açıkça tescil kararı verilmesi gerekmektedir¹⁰⁴.

Yargıtay, başka bir kararında, taraflar arasında kararlaştırılan düzenlemenin mahkeme kararının hüküm fıkrasında yer almadan kararın kesinleşmesi durumunda, artık bu kararın kesin hüküm niteliği kazanacağını ve taraflar bakımından bağlayıcı olacağını ifade etmiştir¹⁰⁵.

Alacaklılardan mal kaçırmak amacıyla düzenlenen bir anlaşmalı boşanma protokolü kapsamında bir eşe devredilen malvarlığı değerleri, diğer eşin alacaklıları tarafından tasarrufun iptali davasına konu edilemez. Bunun nedeni, anlaşmalı boşanma protokolünün, mahkemenin onayı ve uygun bulunduğu kapsamda hükme bağlanmasıdır. Başka bir ifadeyle, mahkeme kararıyla hüküm fıkrasına geçirilmiş bir protokol çerçevesinde yapılan malvarlığı devirleri, artık bağımsız bir tasarruf işlemi değil, mahkeme

¹⁰¹ Dural ve Ögüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 657; Erdem ve Makaracı Başak, 141; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 170; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 244; Toksöz, Anlaşmalı Boşanma, 45.

¹⁰² Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 340; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 180; Yetik, Boşanma, 182; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 570; Kazancı, 416-417; Y. 2.HD, T. 09/05/2016, E. 2016/9489, K. 2016/9399 “Anlaşmalı boşanma için boşanmanın mali sonuçlarıyla varsa müşterek çocukların durumu konusunda taraflarca kabul edilen düzenlemenin hâkim tarafından uygun bulunması, yapılan düzenlemenin infazına olanak sağlaması için uygun bulunan anlaşma (protokol) unsurlarına mahkeme kararının hüküm fıkrasına yer verilmesi gereklidir. Taraflar 16.06.2015 tarihli protokol düzenleyip mahkemeye sundukları ve protokol gereğince karar verilmesini istedikleri halde protokol hükümlerinin tamamı karar yerinde gösterilmeden yazılı şekilde hüküm kurulması doğru görülmemiştir.” (Karar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 340).

¹⁰³ Yetik, Boşanma, 183.

¹⁰⁴ Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 340; Demirbaş, Anlaşmalı Boşanma, 571.

¹⁰⁵ Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 340; Y. 2.HD, T. 22/02/2016, E. 2015/11224, K. 2016/3156 “Bakırköy 2. Aile Mahkemesi’nin 2012/909 esas ve 2012/1139 karar sayılı boşanma dava dosyası incelendiğinde; her ne kadar taraflar bizzat hazır bulundukları 27.11.2012 tarihli oturumda, davalı adına kayıtlı taşınmazın yarı bedelinin, davacı kadına verilmesi konusunda anlaşmış ve bu beyanlarını imzalarıyla tasdik etmiş iseler de, mahkemece kurulan boşanma hükmünde, tarafların birbirlerinden, karşılıklı olarak nafaka, maddi, manevi tazminat, mal rejiminin tasfiyesi ve eşya talebi bulunmadığından karar verilmesine yer olmadığına karar verilmiş, bu karar 13.12.2012 tarihinde kesinleşmiştir. Mahkemece, bu kararın çekişme konusu taşınmaz bedeli yönünden, 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu 303 üncü maddesinde düzenlenen kesin hüküm niteliğinde olduğu gözetilmeden yazılı şekilde hüküm tesisi doğru görülmemiştir.” (Karar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 340).

kararı sonucunda icra edilen bir işlem niteliği taşır. Dolayısıyla, bu tür devirlere karşı tasarrufun iptali davası açılması hukuken mümkün değildir¹⁰⁶.

d. Mahkeme Kararının Niteliği

Eşler arasında anlaşmalı boşanma şartlarının tümüyle gerçekleşmesi halinde, mahkeme boşanma kararı ile birlikte, tarafların üzerinde uzlaştığı hususlara ve gerekiyorsa hâkimin re'sen düzenlediği fer'î sonuçlara yer vererek tek bir karar verir. Bu karar, içerdiği tüm sonuçlarıyla birlikte bütünlük arz eden bir hüküm niteliği taşır¹⁰⁷.

e. Anlaşmalı Boşanma Kararının Kesinleşmesi ve Yenilik Doğurucu Etkisi

Anlaşmalı boşanma davası, mahiyet itibarıyla bir çekişmesiz yargı faaliyeti niteliğindedir. Bu kapsamda verilen boşanma kararı da, diğer çekişmesiz yargı kararlarında olduğu gibi, yenilik doğurucu nitelik taşır. Kararın şekli anlamda kesinleşmesiyle birlikte, boşanma kendiliğinden hüküm ve sonuç doğurur; bu tarihte tarafların evlilik birliği de hukuken sona ermiş olur¹⁰⁸.

Anlaşmalı boşanma davalarında hükmün kısmen kesinleşmesi mümkün değildir. Ancak, anlaşmalı boşanma protokolünde çocuk lehine iştirak nafakasına yer verilmemiş olması, çocuğun eğitim ve öğretim giderlerini karşılamaya yönelik nafaka taleplerinin ileride ileri sürülmesine engel teşkil etmez¹⁰⁹.

Karar verildiğinde kararın makul bir süre içinde tebliğe çıkarılması gerekir. Yargıtay, boşanma davalarında hükmün makul bir süre içerisinde tebliğe çıkarılmamasını, taraflarca beyan edilen iradenin samimi olmadığına v ileri sürülen iradenin dürüstlük kuralı ile bağdaşmadığına işaret eden bir durum olarak değerlendirmekte; bu nedenle söz konusu boşanmanın artık hukukî sonuç doğurmayacağı kanaatini benimsemektedir¹¹⁰.

¹⁰⁶ Kazancı, Anlaşmalı Boşanma, 417; Ancak Yargıtay'ın bizim de katılmadığımız bir kararında bu devirlerin dahi tasarrufun iptaline konu edilebileceği kabul edilmiştir. 17. HD, T. 23.6.2008, E. 812/K.3427 "...Borçlu iki daire bir villasını boşandığı eşi Ayşe Zerrin Özalp'e boşanma davasında anlaşmalı şekilde devretmiştir. Boşanma davası 11.03.2005 tarihinde açılmış 21.03.2005 tarihinde anlaşmalı biçimde sonuçlandırılmıştır. Uygulamada tarafların anlaşmalı boşanmaları halinde eşe yapılan mal temliklerinin iptale tabi tasarruf gibi kabul edildiği bilinmektedir. Zira bu tür temliklerde mahkeme genellikle tarafların anlaşmalı biçimindeki iradelerini esas alarak hüküm kurmaktadır. Maddi olayların hukuki tavsifini hâkimin yapması gerekir..." (Karar için bkz. Kazancı, Anlaşmalı Boşanma, 417, dn. 32).

¹⁰⁷ Öztan, Aile Hukuku, 695; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 184.

¹⁰⁸ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 185; Öztan, Aile Hukuku, 696; Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 245.

¹⁰⁹ Öztan, Aile Hukuku, 695; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 338.

¹¹⁰ Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 335; Y. 2.HD, T. 29/02/2016, E. 2016/3374, K. 2016/3745, "Davacı erkek tarafından açılan dava sonunda 29.02.2000 tarihinde tarafların şiddetli geçimsizlik sebebiyle boşanmalarına karar verilmiş, mahkemenin gerekçeli kararı, aradan on beş yıl geçtikten sonra tebliğe çıkartılmış, 19.03.2015 tarihinde davalı kadına tebliğ edilmesi üzerine, davalı süresi içerisinde kararı temyiz etmiştir. Davalı, temyiz dilekçesinde, aralarında geçimsizlik bulunmadığını ileri sürmüştür. Kararın on beş yıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra tebliğe çıkarılması, Türk Medenî Kanununun 2. maddesinde yer alan dürüstlük kuralına aykırı ve "hakkın kötüye kullanılması" niteliğindedir. Türk Medenî Kanununun 2/2 nci maddesinde belirtildiği gibi bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz. Gerçekleşen bu durum karşısında, boşanma iradesinin samimi olmadığı anlaşıldığından, davanın reddine karar verilmek üzere hükmün bozulması gerekmektedir." Y. 2. HD, T. 12/05/2014, E. 2014/5585, K. 2014/10949, "Dosya kapsamından anlaşıldığı üzere; davacı kadın tarafından açılan dava sonunda 07.12.2009 tarihinde tarafların Türk Medenî Kanunun 166/1 maddesi uyarınca boşanmalarına karar verilmiş, mahkemenin gerekçeli kararı, aradan 4 yıldan fazla bir süre geçtikten sonra tebliğe çıkarılmış olup, kararın 14.01.2014 tarihinde davalı kocaya tebliğ edilmesi üzerine, davalı süresi içerisinde kararı temyiz etmiştir. Davalı koca temyiz dilekçesinde, boşanma kararından sonra eşi ile barışıp 2010 yılı Temmuz ayında 2013 yılı Kasım ayına kadar eski müşterek hanelerinde birlikte yaşadıklarını, evliliklerinin bu tarihe kadar fiilen devam ettiğini ileri sürmüştür. Kararın 4 yıl gibi uzun bir süre geçtikten sonra tebliğe çıkarılması, Türk Medenî Kanunun 2 nci maddesinde yer alan dürüstlük kuralına aykırı olduğunu göstermesi yanında, bu süre içinde tarafların birlikte yaşamaya devam etmesi davacı kadının boşanma iradesinden vazgeçtiğini ve tarafların geçmiş hadiseleri de karşılıklı olarak affettiklerinin kabulünü gerektirir. Bu bakımdan kararın oluşmasından sonra uzun süre tarafların birlikte yaşamaya devam etmeleri olgusu, hükmün sonucuna etkilidir. O halde, mahkemece bu yön üzerinde durulması ve ulaşılabilecek sonuç uyarınca karar verilmesi gerekir. Açıklanan sebeple kararın bozulması gerekir." (Kararlar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 335-336).

Anlaşmalı boşanma kararının kesinleşmesinden sonra, eşlerden birinin evlilik birliği dönemindeki olgulara dayanarak aile hukukundan kaynaklanan bir hak talebinde bulunması hukuken artık mümkün değildir. Çünkü anlaşmalı boşanma kararıyla evlilik birliği kesin şekilde sona erdiğinden, bu aşamadan sonra evlilik dönemine ait yükümlülük ihlallerine dayanan talepler ileri sürülemez. Örneğin, eşlerden biri tarafından sadakat yükümlülüğüne aykırı davranışla gerçekleştirilen bir aldatma söz konusuysa ve diğer eş bu durumu, anlaşmalı boşanma kararının kesinleşmesinden önce öğrenmiş olmasına rağmen, bu bilgiye dayanarak herhangi bir hukuki yola başvurmamış ve anlaşmalı boşanmayı kabul etmişse, boşanmanın kesinleşmesinden sonra bu eyleme dayalı olarak maddi veya manevi tazminat talebinde bulunması mümkün değildir¹¹¹.

Anlaşmalı boşanma protokolü kapsamında maddi ve manevi tazminat talebinde bulunulmamasına açıkça yer verilmişse, sonradan sadakat yükümlülüğünün ihlaline dayanarak tazminat talep edilmesi, hukuki güvenlik ve kesin hüküm ilkeleriyle bağdaşmaz. Nitekim, eşlerin birbirlerine karşı sadakat yükümlülüğü, evlilik birliği devam ettiği sürece geçerli olan temel yükümlülüklerden biridir; ancak bu yükümlülüğe dayalı taleplerin ileri sürülebilmesi, bu ihlalin öğrenilmesinden sonra uygun hukuki yollarla zamanında harekete geçilmesine bağlıdır¹¹².

V. Anlaşmalı Boşanmaya İlişkin Usulî Sorunlar

A. Anlaşmalı Boşanma Şartlarının Gerçekleşmemesi Hâlinde Uygulanacak Yargılama Usulü

TMK m.166/III'te düzenlenen anlaşmalı boşanma kurumu, belirli şekil ve içerik şartlarının birlikte gerçekleşmesine bağlı olarak hükme bağlanmaktadır. Ancak uygulamada bu şartların eksik olduğu durumlarda izlenecek usule ilişkin bazı tereddütler ortaya çıkabilmektedir.

Yargıtay'ın yerleşik içtihadına göre, anlaşmalı boşanma koşullarının tamamının gerçekleşmemesi hâlinde, boşanma talebinin salt bu gerekçeyle reddedilmesi isabetli olmayacaktır. Zira bu durumda, mahkemece davacıya TMK m. 166/I, II ve IV hükümlerine dayanarak delil sunma ve talebini bu hükümler doğrultusunda ileri sürme imkânı tanınmalıdır¹¹³. Böylece, tarafın boşanma talebi, sadece anlaşmalı boşanma çerçevesinde değil, aynı zamanda genel ve diğer özel boşanma nedenleri kapsamında da değerlendirilebilecektir.

Bununla birlikte, Yargıtay, münhasıran TMK m. 166/III hükmüne dayanılarak yürütülen bir boşanma yargılamasında, bu hükümde öngörülen şartların gerçekleşmemesi durumunda, davanın doğrudan reddedilmesi gerektiğini kabul etmektedir¹¹⁴. Özellikle, tarafların birlikte başvurmamış olmaları, evliliğin bir yıl sürmemiş olması ya da mahkeme huzurunda serbest irade açıklamasında bulunmamaları hâlinde, anlaşmalı boşanma kararı verilmesine imkân bulunmamaktadır.

Ayrıca, Yargıtay uygulamasında, terk nedeniyle açılan boşanma davalarında TMK m. 166/III hükmüne dayanılamayacağı, bu hükmün uygulanabilmesi için davanın genel boşanma nedeni olan TMK m.166/I kapsamında açılmış olması gerektiği açıkça ifade edilmektedir¹¹⁵.

B. Anlaşmalı Boşanma Talebinden Vazgeçilmesi (Feragat)

¹¹¹ Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 252; Y. 2. HD, T. 19.10.2012, E. 2011/11544, K. 2012/25372; Y. 2. HD, T. 20.10.2014, E. 2014/18709, K. 2014/20286, (Kararlar için bkz. Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 252, dn. 44).

¹¹² Yücel, Anlaşmalı Boşanma, 252.

¹¹³ Y. 2. HD, T. 08.06.1998, E. 6237/ K.7154, Y. 2. HD, T. 28.10.1992, E.9993/K.10453 (Kararlar için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 187, dn. 742).

¹¹⁴ Y. 2. HD, T. 19.02.1990, E. 1989/1065, K. 1990/2000 (Karar için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 188, dn. 743).

¹¹⁵ Y. 2. HD, T. 11.01.1995, E. 13182/ K.152; Y. 2. HD, T.11.05.1992, E.5157/K.5357 (Kararlar için bkz. Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 188, dn. 744).

Hukuk usulü bakımından feragat, davacının dava hakkından veya talep sonucundan açık ve kesin bir biçimde vazgeçmesini ifade eder. Anlaşmalı boşanma sürecinde taraflar, serbest iradeleriyle açıkladıkları boşanma taleplerinden, kararın kesinleşmesine kadar her zaman dönebilirler. Bu durumda mahkeme, feragat beyanını dikkate almak ve davayı feragat nedeniyle sona erdirmek durumundadır¹¹⁶. Bu durumda, açık bir feragat beyanı bulunmadıkça, yargılamanın çekişmeli boşanma davası olarak devam etmesi gerekmektedir¹¹⁷.

Eşlerin karar kesinleşinceye kadar veya daha sonra yeniden ortak irade beyanı ile anlaşmalı boşanma talebinde bulunmaları mümkündür. Ancak bu durumda değişiklik konusundaki beyanlarının da mahkeme huzurunda bizzat alınması gerekir¹¹⁸. Bu husus, TMK m.166/III'ün temelini oluşturan serbest irade ilkesinin doğal bir sonucudur.

C. Anlaşmalı Boşanma Yargılaması Sırasında Taraflardan Birinin Ölümü ve TMK m.181/II'nin Uygulanabilirliği

TMK m.181/I'de, boşanma kararının kesinleşmesiyle birlikte eşlerin birbirlerine yasal mirasçı olamayacakları ve boşanma öncesi yapılmış ölüme bağlı tasarruflardan doğan haklarını da kaybedecekleri düzenlenmiştir. Tarafların aksi yönde bir düzenleme yapmaları da mümkündür. Ayrıca maddenin ikinci fıkrası, boşanma yargılaması sırasında eşlerden birinin vefatı hâlinde, mirasçılardan birinin davayı devam ettirip karşı tarafın kusurunu ispatlaması durumunda da ilk fıkranın hükmünün uygulanacağını öngörmektedir.

Anlaşmalı boşanma yargılamasında taraflardan birinin ölmesi hâlinde TMK m. 181/II hükmünün uygulanması mümkün değildir. Çünkü TMK m.181/II, klasik anlamda bir çekişmeli boşanma davasına ve bu davanın taraflarına (davacı-davalı) dayanmaktadır. Anlaşmalı boşanma ise, TMK m. 166/III kapsamında düzenlenmiş bir çekişmesiz yargı sürecidir. Bu süreçte taraflar arasında bir kusur değerlendirmesi yapılmaz; dolayısıyla eşlerden birinin kusurunu ispatlamaya yönelik bir dava devam ettirilemez¹¹⁹.

Anlaşmalı boşanma yargılaması, eşlerin karşılıklı ve serbest iradeleri ile gerçekleştirdikleri bir hukukî işlem niteliğinde olup, kusura dayalı bir yargılama süreci içermediğinden, bir eşin ölümünden

¹¹⁶ Öztan, Değişiklikler, 129; Dural ve Ögüz ve Gümüş, Aile Hukuku, N. 657b; Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 190; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 336; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 767; Yetik, Boşanma, 183; Y. 2.HD, T. 26/02/2018, E. 2018/988, K.2018/2452 “Taraflar Türk Medenî Kanununun 166/3 üncü maddesi uyarınca boşanmışlar, hüküm davacı tarafından temyiz edilmiştir. Anlaşmalı boşanma yönünde oluşan karar kesinleşinceye kadar eşlerin bu yöndeki diğer bir ifadeyle gerek boşanmanın mali sonuçları, gerekse çocukların durumu hususunda kabul edilen düzenlemeleri kapsayan irade beyanından dönmesini engelleyici yasal bir hüküm bulunmamaktadır. Türk Medenî Kanununun 166/3 üncü maddesi gereğince boşanmalarına karar verilse dahi davacının anlaşmalı boşanma hükmünü gerçekleştiren anlaşmaya rağmen temyiz etmesi davadan açıkça feragat etmedikçe anlaşmalı boşanma yönündeki iradesinden rücu niteliğinde olup, bu halde anlaşmalı boşanma davasının “çekişmeli boşanma” (TMK m. 166/1-2) olarak görülmesi gerekir.”. Y. 2. HD, T. 03/04/2017, E. 2015/25933, K. 2017/3698; Y. 2. HD, T. 31/05/2018, E. 2016/19146, K. 2018/7097 (Kararlar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 336). Diğer bir görüşe göre, hâkimin tarafları bizzat dinlemesinden sonra kabul beyanından dönülmesi mümkün değildir (bkz. Ceylan, s. 131).

¹¹⁷ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 190; Doğan, Anlaşmalı Boşanma, 767.

¹¹⁸ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 190; Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 339; Y. 2. HD, T. 20/02/2017, E. 2016/19196, K. 2017/1654, “Mahkemece tarafların Türk Medenî Kanunun 166/3 üncü maddesi uyarınca anlaşmalı boşanmalarına, velayetin anneye verilmesine karar verilmiştir. Davalı erkek temyiz dilekçesinde velayet konusunda tarafların yeni bir anlaşmaya vararak velayetin kendisine verilmesi konusunda görüş birliğine vardıklarını açıklamış, davacı kadın ise temyize cevabında velayetin babaya verilmesini kabul ettiğini bildirmiştir. Bu suretle tarafların ortak çocuğun velayeti hususunda yeni bir düzenlemeyle anlaşmalı boşanma koşullarında değişiklik yaptıkları anlaşılmış, mahkemece taraflar bizzat duruşmaya çağırılarak beyanları alınmak ve sonucu uyarınca karar verilmek üzere hükmün bozulması gerekmiştir.” (Karar için bkz. Yılmaz, Anlaşmalı Boşanma, 339).

¹¹⁹ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 191; Tutumlu, Boşanma, 122; Yetik, Boşanma, 183; Ancak Yetik’e göre, Tarafların anlaşmalı boşanma talebinde bulunmuş olması, ölen eşin de boşanmayı istemesi, anlaşma protokolünün taraflarca kabul edilerek mahkemece onaylanması ve ayrıca boşanma koşullarının da gerçekleşmiş bulunması hâlinde, sağ kalan eşin, ölen eşin mirasından pay alması mümkün olmamalıdır (Bkz. s. 184).

sonra mirasçılar tarafından devam ettirilemez. Bu sebeple TMK m.181/II'nin bu tür durumlarda kıyasen dahi uygulanması hukuken mümkün görülmemelidir¹²⁰.

SONUÇ

Türk Medenî Kanunu m.166/III'de düzenlenen anlaşmalı boşanma kurumu, çağdaş hukuk sistemlerinin benimsediği temel ilkelerle uyumlu bir şekilde birey iradesine öncelik tanıyan bir yargısal mekanizmayı ifade etmektedir. Günümüzde birçok modern hukuk sisteminde olduğu gibi, Türk hukukunda da evlilik birliğini sona erdirmek isteyen eşlerin bu iradeleri esas alınmakta, tarafların özgür ve bilinçli irade beyanlarına dayalı olarak evliliğin sona erdirilmesine imkân sağlanmaktadır.

Evlilik birliğini kurma hususunda özgür olan bireylerin, bu birliği sonlandırma konusunda da eşit ölçüde etkin olmaları, özel yaşamın ve aile hayatının özerkliğine saygı gösterilmesinin bir gereğidir. Bu çerçevede, eşlerin karşılıklı mutabakatı ve mahkemece uygun bulunan düzenlemeler çerçevesinde evlilik birliğine son verilebilmesi, sadece bireysel iradenin üstünlüğüne değil, aynı zamanda aile hukukunun temel prensiplerinden biri olan hakkaniyet ve makul çözüm ilkelerine de hizmet etmektedir.

Anlaşmalı boşanmanın, çekişmeli boşanma usulüne nazaran daha az yıpratıcı olması, taraflar arasında ihtilafların çoğunlukla önceden çözülmesini sağlaması ve özellikle müşterek çocukların üstün yararının korunmasına katkı sunması gibi yönleriyle, yargı sistemi açısından da pratik ve işlevsel bir çözüm yolu sunduğu açıktır. Bu yönüyle anlaşmalı boşanma, mahkemelerin iş yükünü azaltan ve usul ekonomisine katkı sağlayan bir işlev de görmektedir.

Sonuç olarak, evlilik birliğinin artık sürdürülmesinin mümkün olmadığı, ortak hayatın yeniden tesisinin eşlerden beklenemeyeceği durumlarda, tarafların uzlaşma zemininde bir araya gelerek ayrılık kararı almaları, hem birey hak ve özgürlüklerinin hem de sosyal barışın tesisi bakımından önemlidir. Eşler tarafından serbest iradeyle alınan boşanma kararının, başka bir kişi ya da kurum tarafından sorgulanması veya geçersiz sayılması, Medenî hukuk ilkeleri ve bireyin özel hayatına saygı ilkesiyle bağdaşmaz. Bu itibarla, anlaşmalı boşanma kurumu hem bireylerin irade özerkliğini tanıyan hem de Medenî usul hukukunun çağdaş işleyişine katkı sunan önemli bir hukukî imkândır.

YAZAR BEYANI	
Mali Destek/Teşekkür Beyanı:	Bulunmamaktadır.
Yazarların Katkıları	Eserin tamamı yazar tarafından kaleme alınmıştır.
Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı	Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir.
Etik Kurul Onayı:	Gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

Akıntürk, Turgut ve Ateş, Derya. Türk Medenî Hukuku, Aile Hukuku, İstanbul: Beta Yayınevi, 2024.

Basım, Aybüke, “Anlaşmalı Boşanma Bir Çekişmesiz Yargı İşidir Midir?,” Adalet Dergisi, S. 69, 2, (2022): 513-554.

¹²⁰ Özdemir, Anlaşmalı Boşanma, 191; Tutumlu, Boşanma, 122.

Ceylan, Ebru, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2006.

Çetinel, Merve Ürem ve Güneş, Sena Biset, “Mahkeme Dışı Boşanma Kurumu ve Türk Hukukunun Bu Kuruma Yaklaşımı”. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Y. 5, S. I, (2020): 309-340.

Demirbaş, Feride, “Anlaşmalı Boşanma Protokolünün Taşınmazlar Üzerindeki Aynı Haklara İlişkin Hükümleri İle İlgili Bazı Hukuki Sorunlar”. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, Y. 5, S. 2, (2020): 559-598.

Doğan, Burak, “Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma (TMK m. 166/III)”. ERÜHFD, C. XIX, S. 2, (2024):755-787 (Anlaşmalı Boşanma)

Doğan, İzzet, “Anlaşmalı Boşanma”. İstanbul Barosu Dergisi, C. LXXXI, S. 5, (2007): 1933-1943, (Doğan, İzzet).

Dural, Mustafa ve Ögüz, Tufan ve Gümüş, Mustafa Alper, Türk Özel Hukuku, C. III, Aile Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2025.

Elçin Grassinger, Gülçin, “Boşanma Davalarında Eşlerin Boşanmasının Tali Sonuçlarına İlişkin Konularda Anlaşma Yapmaları ve Konu İle İlgili İsviçre Federal Mahkemesi Kararı”. İstanbul Hukuk Mecmuası: Prof. Dr. Türkan Rado’ya Armağan, C. LV, S.3, (1997): 235-242.

Erdem, Mehmet ve Makaracı Başak, Aslı, Aile Hukuku, Ankara: Seçkin Yayınları, 2024.

Esener, Turhan, “Bosanmanın Fer’i Neticelerine Dair Mukaveleler”. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 8, S. 3, (1951): 610-628.

Gençcan, Ömer Uğur, Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları, 2015.

Hatemi, Hüseyin ve Serozan, Rona, Aile Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1993.

Karaduman Mercan, Ece, “Anlaşmalı Boşanma Davalarında Talep Edilmeyen İştirak Nafakasının Sonradan Talep Edilmesi”. Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 1, (2024): 45-68.

Kazancı, İdil Tuncer, “Bir Yargıtay Kararı Işığında Eşlerin Anlaşmalı Boşanma İle Alacaklılarından Mal Kaçırmalarının Tasarrufun İptali Davasına Konu Edilmesi Sorunu”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, (2015): 401-424.

Kılıçoğlu, Ahmet M., Aile Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, 2022.

Köprülü, Bülent ve Kaneti, Selim, Aile Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989.

Nomer, Haluk Nami, “Anlaşmalı Boşanma Protokolünden Dönülebilir mi?”. YÜHFD. C. XVIII, S. 2, (2021): 583-591.

Oğuzman, M. Kemal ve Dural, Mustafa, Aile Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1998.

Özdemir, Nevzat, Türk İsviçre Hukukunda Anlaşmalı Boşanma, İstanbul: Beta Yayınevi, 2003.

Öztan, Bilge, Aile Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, 2015 (Aile Hukuku).

Öztan, Bilge, “3444 Sayılı Kanunla Getirilen Değişiklikten Sonra Medenî Kanun’un 134’uncü Maddesi”. Banka ve Ticaret Hukuku Enstitüsü Yayınları: Prof. Dr. Haluk Tandoğan’ın Hatırasına Armağan, (1990): 111-137 (Değişiklikler).

Sargın, Elif, “Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanmanın Şartları Üzerine Bir İnceleme”. SÜHFD. C. 28, S. 1, (2020): 349-387.

Saymen, Ferit H. ve Elbir, Halit K., Türk Medenî Hukuku, C. III, Aile Hukuku, İstanbul: Hak Kitabevi, 1960.

Schwenzer, Ingeborg ve Frankhauser, Roland, Scheldung Band I: ZGB/Band II: Anhänge, Bern: Stampfli Verlag, 2017.

Seçer, Öz, “Anlaşmalı Boşanmada Eşlerin Yaptıkları Anlaşma”. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. VII, S. 2, (2016): 259-286.

Tekinay, Selahattin Sulhi, Türk Aile Hukuku, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1990.

Toksöz, Derya Uçar, “Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Halinin Bir Görünüm Biçimi Olan Anlaşmalı Boşanma İmkânının Türk Hukuku Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. İzmir Democracy University Social Sciences Journal: C. 1, S. 2, (2008): s. 44-62.

Tutumlu, Mehmet Akif, Evliliğin Butlanı, Boşanma, Ayrılık Sebepleri ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları, Ankara: Adalet Yayınevi, 2006 (Evliliğin Butlanı).

Tutumlu, Mehmet Akif, Teorik ve Pratik Boşanma Yargılaması Hukuku, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009 (Boşanma).

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, Türk Medenî Hukuku, Aile Hukuku, C. II, İstanbul: Nurgök Matbaası, 1965.

Yetik, Nurten, Boşanma Anlaşmalı Boşanma ve Mal Rejimleri, Ankara: Bilge Yayınevi, 2008.

Yılmaz, Muazzez, Son Dönem Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma, Yargıtay Kararları Işığında Güncel Medenî Hukuk Problemleri Sempozyumu Bildirileri, Oniki Levha Yayınevi, İstanbul 2019 (Anlaşmalı Boşanma)

Yılmaz, Süleyman, Medenî Hukuk, C. III, Aile Hukuku, Ankara: Yetkin Yayınları, 2023 (Aile Hukuku).

Yücel, Sevtap, “Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma Davası Sonrasında Nafaka ve Tazminat Talepleri”. Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 1, (2018): 239-257.

Zevkliler, Aydın ve Cumahoğlu, Emre ve Acabey, Beşir, Medenî Hukuk III, Aile Hukuku, Ankara: Adalet Yayınevi, 2024.